

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри д.е.н., професор
_____ Тетяна ШАБАТУРА
«___» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
Освітньої програми «Економіка»
За спеціальністю 051 «Економіка»

ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОВИРОБНИЧОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Науковий керівник: д.е.н., професор
_____ Олександр ГАЛИЦЬКИЙ

Рецензент: к.е.н., доцент
_____ Сергій МАКУХА

Виконав здобувач заочної форми навчання
_____ **Наталія ЧЕБОТАР**

*Засвідчую, що кваліфікаційна робота містить
результати власних досліджень. Використання
ідей і текстів інших авторів має посилання
на відповідне джерело.*

_____ Наталія ЧЕБОТАР

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та управління

Кафедра економічної теорії і економіки підприємства

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Тетяна ШАБАТУРА

« » 202 р.

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ**

Чеботар Наталії Олексіївні

(Ім'я та ПРИЗВИЩЕ)

1. Тема роботи: «Обґрунтування системи внутрішньовиробничого планування на підприємстві та оцінка ефективності її функціонування».

науковий керівник роботи: д.е.н., професор Олександр ГАЛИЦЬКИЙ
(науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРИЗВИЩЕ)

затверджені наказом ректора Одеського державного аграрного університету від «27» лютого 2023 року № 21-з.

2. Строк подання здобувачем кваліфікаційної роботи 15 грудня 2023р.

3. Об'єкт дослідження: система організації та напрями вдосконалення ефективності системи внутрішньогосподарського планування на підприємстві.

4. Предмет дослідження: комплекс теоретичних, методологічних та практичних аспектів провадження системи внутрішньовиробничого планування на підприємстві.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити:

Теоретико-методологічний розділ: розглянути основи та організацію планування на підприємстві, дослідити особливості планування в сільськогосподарських підприємствах, навести методичні підходи до оцінки ефективності функціонування виробничої діяльності аграрного підприємства.

Дослідницько-аналітичний розділ: розглянути організаційно-економічну характеристику підприємства, проаналізувати рівень ефективності використання ресурсного потенціалу на підприємстві, надати оцінку ефективності функціонування виробничої діяльності підприємства.

Проектно-рекомендаційний розділ: визначити напрямки оптимізації виробничої програми підприємства, провести проектування виробничої

програми підприємства, надати економічне обґрунтування виробничої програми розвитку підприємства на перспективу.

6. Орієнтовний перелік графічного та табличного матеріалу:

До теоретико-методологічного розділу: схеми, таблиці, діаграми.

До дослідницько-аналітичного розділу: схеми, таблиці, діаграми.

До проектно-рекомендаційного розділу: схеми, таблиці, діаграми.

7. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: законодавчо-нормативні акти, нормативно-довідкова інформація, дані періодичних видань, офіційні матеріали Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Одеській області; баланс підприємства (Ф. № 1); звіт про фінансові результати (Ф. № 2); основні економічні показники роботи ПрАТ «Придунайський» Ренійського району Одеської області (Ф. № 50-с.-г.).

8. Перелік публікацій за напрямом досліджень: наукові результати було висвітлено у одній науковій праці загальним обсягом 0,13 ум. друк. ар..

9. Дата видачі завдання: «06» лютого 2023р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Визначення теми, об'єкта та предмета дослідження	Лютий 2023р.	
2.	Отримання завдання і складання змісту (плану) кваліфікаційної роботи	Лютий 2023р.	
3.	Складання календарного плану – графіку з підготовки кваліфікаційної роботи	Лютий 2023р.	
4.	Написання першого (теоретико-методологічного) розділу роботи	Березень-квітень 2023р.	
5.	Вивчення матеріалів базового підприємства	Травень 2023р.	
6.	Написання другого (дослідницько-аналітичного) розділу роботи	Червень – липень 2023р.	
7.	Написання третього (проектно-рекомендаційного) розділу роботи	Серпень - жовтень 2023р.	
8.	Написання висновків, списку літератури	Листопад 2023р.	
9.	Перевірка роботи науковим керівником	Листопад 2023р.	
10.	Доопрацювання роботи після зауважень наукового керівника	Листопад – грудень 2023р.	
11.	Підготовка до захисту: доповідь, ілюстративний матеріал	Грудень 2023р.	
12.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру	Грудень 2023р.	
13.	Перевірка роботи на оригінальність	Грудень 2023р..	
14.	Попередній захист на кафедрі	Грудень 2023р.	
15.	Рецензування кваліфікаційної роботи	Грудень 2023р.	
16.	Захист кваліфікаційної роботи	Грудень 2023р.	

Здобувач ОС «магістр» _____
(підпис)

Керівник: _____
(підпис)

Наталія ЧЕБОТАР
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Олександр ГАЛИЦЬКИЙ
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

до кваліфікаційної роботи на тему:

«Обґрунтування системи внутрішньовиробничого планування на підприємстві та оцінка ефективності її функціонування»

Чеботар Наталії Олексіївни

Кваліфікаційна робота містить 87 сторінок, 25 таблиць, 2 рисунки, список використаних джерел з 90 найменувань.

Предмет дослідження: комплекс теоретичних, методологічних та практичних аспектів провадження системи внутрішньовиробничого планування на підприємстві.

Суб'єктом дослідження виступає ПрАТ «Придунайський» Ренійського району Одеської області.

Період дослідження 2020-2022 роки.

Мета кваліфікаційної роботи вивчення основ організації та планування виробничої діяльності, сутності виробничої програми, розробка та оцінка ефективності системи внутрішнього планування на основі даних конкретного підприємства.

Завданням роботи є розглянути основи та організацію планування на підприємстві, дослідити особливості планування в сільськогосподарських підприємствах, навести методичні підходи до оцінки ефективності функціонування виробничої діяльності аграрного підприємства. Розглянути організаційно-економічну характеристику підприємства, проаналізувати рівень ефективності використання ресурсного потенціалу на підприємстві, надати оцінку ефективності функціонування виробничої діяльності підприємства. Визначити напрямки оптимізації виробничої програми підприємства, провести проектування виробничої програми підприємства, надати економічне обґрунтування виробничої програми розвитку підприємства на перспективу.

За результатами дослідження сформульовані конкретні висновки і пропозиції щодо вдосконалення ефективності системи внутрішньовиробничого планування та оптимізації виробничої програми розвитку на досліджуваному підприємстві.

Одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності аграрних формувань, зокрема, ПрАТ «Придунайський».

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023рік. Рік захисту роботи 2023р.

Ключові слова: внутрішньовиробниче планування, організація, виробнича програма, ефективність, оптимізація, економіко-математичне моделювання, аграрні підприємства.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 НАУКОВІ АСПЕКТИ ВНУТРІШНЬОВИРОБНИЧОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ	7
1.1 Основи та організація планування на підприємстві	7
1.2 Особливості внутрішньовиробничого планування аграрного підприємства	13
1.3 Методичні підходи до оцінки ефективності функціонування виробничої діяльності аграрного підприємства	25
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В ПРАТ «ПРИДУНАЙСЬКИЙ»	35
2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства	35
2.2 Аналіз рівня ефективності використання ресурсного потенціалу на підприємстві	44
2.3 Оцінка ефективності функціонування виробничої діяльності підприємства	48
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВНУТРІШНЬОВИРОБНИЧОГО ПЛАНУВАННЯ В ПРАТ «ПРИДУНАЙСЬКИЙ»	55
3.1 Напрямки оптимізації виробничої програми підприємства	55
3.2 Проєктування виробничої програми підприємства	62
3.3 Економічне обґрунтування виробничої програми розвитку підприємства на перспективу	69
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. В даний час раціональна організація виробництва сільськогосподарських підприємств має величезне значення. Найбільш важливим стає знайти ті можливості, ті ресурси, які б відновили рівень і темп розвитку виробництва. Оцінивши ефективність своєї діяльності, сільськогосподарські підприємства можуть вибрати економічно вигідний напрямок, який відповідав би можливостям підприємства і сформованим економічним умовам.

На сьогоднішній час наша держава переживає важкі часи. Військова агресія з боку російської федерації, руйнування інфраструктури, блокування портів, нестача різного роду ресурсів, зростання витрат виробництва через інфляційні процеси, все це ставить перед виробниками складні задачі, а особливо в галузі сільського господарства. А тому, раціональна організація виробництва в агросфері сьогодні дуже важлива. Найголовніше завдання - знайти можливості та ресурси для відновлення рівня і темпів розвитку виробництва. Найбільш дієвим інструментом, що дає розуміння, як діяти є планування. Оцінюючи ефективність своєї діяльності, суб'єкти агробізнесу можуть обрати економічно вигідний напрямок, який відповідає їхньому потенціалу та економічним умовам, що склалися.

Планування є важливою частиною бізнес-операцій. Багаторічний досвід українських компаній показав, що недооцінка та мінімізація планування в умовах ринку часто призводить до значних фінансових втрат. Досвідчені менеджери розуміють, що всі важливі рішення прораховують спочатку на папері, в плані, а вже потім в реальності. Ринок жодним чином не відмінняє і не скасовує планування, а лише переміщує цей процес на рівень первинного виробництва як важливу складову механізму управління економікою.

Успішні підприємства в своїй діяльності використовують не лише стратегічне планування, але використовують поточні оперативні плани для кожного підрозділу і кожного робочого місця. Календарні плани

конкретизують цілі підприємства, містять інформацію про замовлення, наявність матеріальних ресурсів, ступінь завантаження виробничих потужностей та їх використання, враховують часові рамки виконання кожного завдання.

А тому виробниче планування та розробка виробничої програми є найважливішими питаннями в управлінні виробничим підприємством.

Вивченням теоретичних і практичних аспектів виробничого планування займаються багато дослідників. Огляд праць ряду вчених, серед яких відомі вітчизняні економісти: В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, О.В. Воронянська, П.І. Гайдуцький, О.М. Галицький, Т.С. Шабатура, М.В. Гладій, М.Й. Малік, Л.О. Мармоль, П.Т. Саблук, а також зарубіжних авторів, серед яких М. Вудкок, Г. Друкер, Е. Долан, О. Бабордіна та інші, свідчать про те, що у своїх наукових працях вчені надають великого значення обговоренню питань, пов'язаних із плануванням виробничої програми.

Ефективність планування діяльності підприємств досліджували Н. В. Каткова, О. О. Кульчинська, Н. Г. Міцунько, О. О. Кульчинська, Н. Г. Міценко, В.. М. Попов. Однак проблеми оптимізації виробничої програми залишаються актуальними, а тому потребують наукового та системного підходу. Процес планування є складним і вимагає створення ефективної системи планування на підприємстві для забезпечення його результативності.

Виробничий план є важливим елементом системи планування на сільськогосподарському підприємстві, бо саме він визначає виробничу і фінансову діяльність підприємства на календарний рік та розробляється на основі перспективного плану, але на відміну від нього за більшістю показників. Для їх розрахунку економісту потребується підготувати та обробити значний об'єм вхідної інформації, при цьому варіант плану навіть при великому досвіді та високій кваліфікації економіста буде лише приближатися до оптимального.

Виробничий план, на даний час, є важливим елементом системи внутрішньовиробничого планування аграрного підприємства, оскільки визначає виробничо-господарську діяльність підприємства на календарний рік і

складається на основі перспективного плану, але відрізняється від нього за більшістю показників. Для їх розрахунку виконавець повинен підготувати та обробити значну кількість вхідної інформації, а варіант плану, навіть за умови великого досвіду та високої кваліфікації працівника, буде лише наближатися до оптимального.

Мета та завдання роботи. Метою даної кваліфікаційної роботи є вивчення основ організації та планування виробничої діяльності, сутності виробничої програми, розробка та оцінка ефективності системи внутрішнього планування на основі даних конкретного підприємства.

Для досягнення цієї мети були поставлені та вирішені наступні завдання:

- розглянуто основи та організацію планування на підприємстві;
- досліджено особливості планування в сільськогосподарських підприємствах;
- наведено методичні підходи до оцінки ефективності функціонування виробничої діяльності аграрного підприємства.
- проведення комплексного аналізу поточного стану підприємства;
- аналіз ефективності виробництва підприємства;
- здійснено оцінку ефективності виробничої діяльності підприємства;
- надано пропозицій щодо підвищення ефективності виробництва підприємства;
- розроблено внутрішньовиробничу програму підприємства на перспективу;

Суб'єктом дослідження в кваліфікаційній роботі виступає ПрАТ «Придунайський» Ренійського району Одеської області.

Об'єктом дослідження є система організації та напрями вдосконалення ефективності системи внутрішньовиробничого планування на підприємстві.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методологічних та практичних аспектів провадження системи внутрішньовиробничого планування на підприємстві.

Період дослідження становить 2020-2022рр.

Методи дослідження. При проведенні наукових досліджень застосовувались такі методи дослідження: економічно-статистичний, аналізу та синтезу, монографічний, групування та спостереження, діалектичний, розрахунково-конструктивний, абстрактно-логічний, балансовий.

Інформаційною базою дослідження є річні фінансові звіти та інші фінансові і статистичні документи ПрАТ «Придунайський» за 2020-2022 роки, статистичні збірники, матеріали проведених наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених економістів що опубліковані в різних періодичних виданнях, законодавчі та нормативно-правові акти України,.

Практичне значення одержаних результатів. Практичний здобуток даної роботи полягає в можливості використання основних розробок кваліфікаційної роботи для поширення та вдосконалення ефективності системи внутрішньовиробничого планування та розробки виробничого плану на перспективу.

Апробація матеріалів дослідження. Висновки та пропозиції за темою проведеного дослідження були запропоновані до розгляду на наукових конференціях та опубліковані в збірнику матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри» на тему «Значення та роль планування в сучасних умовах діяльності підприємства». 1 листопада 2023 року Одеса. Загальний обсяг публікацій – 0,13 ум. друк. ар.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 90 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 87 сторінок друкованого тексту, містить 25 таблиць, 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ АСПЕКТИ ВНУТРІШНЬОВИРОБНИЧОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1 Основи та організація планування на підприємстві

Підприємницька діяльність підприємств, перш за все, спрямована на виробництво продукції (робіт, послуг), які задовольняють потреби споживачів та на привласнення відповідного прибутку від цього. Для досягнення даних цілей, підприємець повинен ґрунтовно продумати, що саме, за який термін, яким чином та за рахунок яких ресурсів він зможе це здійснити. Планування підприємницької діяльності дає можливість не тільки визначити прораховану потребу в провадженні того чи іншого управлінського рішення, а й ймовірність його реалізації в певній ринковій ситуації.

Підприємці стикаються з проблемами розподілу ресурсів, основних засобів, устаткування, нових продуктів тощо. Звичайно, існують обґрунтовані рішення для подібних проблем. Але, від того, наскільки далекоглядними, раціональними, економічно обґрунтованими та ефективними є ці рішення, залежить перспектива будь-якого підприємства.

Планування - це процес визначення цілей, пріоритетів, засобів і методів їх досягнення на основі знань про функціонування різних економічних систем і зміни умов господарювання. Планування високої ефективності виробництва зосереджується на цілях і завданнях підприємства, тобто на виборі напрямку розвитку, його етапів, які необхідні для досягнення мети.

Підприємство є частиною економічної системи, в якій визначальними факторами розвитку є попит і пропозиція. Під впливом попиту та пропозиції формуються ціни на продукцію або послуги, обираються пріоритетні напрямки діяльності підприємств, визначаються очікувані доходи та прибутки, необхідні обсяги виробництва (надання послуг) та ресурси. У ринковій економіці підприємство обирає власну економічну політику, але не може диктувати свої

правила поведінки іншим. Підвищення уваги до планування забезпечує досягнення успіху у визначеному напрямі. За допомогою планування підприємницької діяльності, можна вчасно врахувати як внутрішні, так і зовнішні фактори, які забезпечують необхідні умови для розвитку та функціонування підприємства.

У ринковій економіці плани фірм не встановлюються "зверху", ресурси не виділяються, а купуються фірмою, яка сама вирішує, як їх використовувати в майбутньому. Отже, в кінцевому рахунку, доходи фірми залежать від її здатності передбачати майбутні потреби споживачів, її здатності організувати свою діяльність у найбільш ефективний спосіб для задоволення цих потреб, а також від її здатності адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища. Таким чином, в умовах конкурентної ринкової економіки випробовуються не стільки самі продукти, скільки система планування та вміння керівника робити правильні висновки з отриманої інформації. У цьому контексті можна зробити висновок, що планування діяльності компаній стає передумовою їх довгострокового успіху.

Підприємницьке планування спрямоване на забезпечення високого рівня ефективності діяльності підприємства, оскільки є інструментом контролю та управління виробництвом. Кожна компанія повинна враховувати конкурентні переваги компаній, що працюють у певному секторі ринку.

Таким чином, планування забезпечує успіх діяльності компанії. Експертиза у сфері планування гарантує, що планування буде ефективним на належному рівні. У ринковій економіці діяльність компанії залежить від факторів зовнішнього середовища.

Великий успіх компанії також пов'язаний скоріше зі щасливим збігом обставин, ніж з добре розробленими планами. Однак ніхто не пов'язує невдачі в бізнесі з використанням планів.

Сучасна політична та економічна ситуація в Україні вимагає розробки та прийняття науково обґрунтованих рішень, які вирішують проблему

вдосконалення планування та аналізу виробничої програми для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Планування допомагає виявити існуючі проблеми на ринку та окреслити необхідні рішення для їх вирішення в перспективі. Однак неможливо з абсолютною впевненістю передбачити всі параметри економічної системи, які будуть досягнуті на практиці, оскільки формування плану завжди відбувається в умовах дефіциту інформації. І саме ринок має можливість коригувати економічні процеси та приводити їх до необхідної рівноваги. План, по відношенню до ринку і самостійності підприємств, повинен в першу чергу гарантувати швидкість виробництва, стабільний дохід і стійке положення підприємств.

За визначенням В.М. Нелепа: «Планування – це цілеспрямована інтелектуальна діяльність людей, яка має на меті визначення цілей і завдань функціонування певних систем та шляхів і методів досягнення цих цілей і завдань» [48].

На думку О.О. Орлова: «Планування – вид управлінської діяльності (трудових процесів), який визначає перспективу і майбутній стан організації» [51].

За формулюванням А.Ф. Бурик: «Планування – процес, за допомогою якого система пристосовує свої ресурси до змін зовнішніх і внутрішніх умов» [10].

На початку становлення ринкової економіки існувала хибна думка, що планування та прогнозування операційної діяльності компаній відіграє підпорядковану роль. Що планування не є необхідним і що механізм саморегулювання ринку спрацює сам по собі. З часом прийшло усвідомлення того, що економічне зростання та наявність певних ризиків у господарській діяльності унеможливають управління господарськими операціями без планування та прогнозування. Для досягнення певного рівня виробничо-господарської діяльності на підприємстві важливо застосовувати цілісний підхід до побудови відповідної системи організаційного планування, в тому

числі і господарської діяльності підприємства. Конкурентні умови та невизначеність зовнішнього середовища вимагають чіткого визначення етапів побудови організаційного планового забезпечення та його змісту. Такий підхід оптимізує управління господарською діяльністю та забезпечує переваги в конкурентній боротьбі. Планування діяльності підприємства дає можливість оптимізувати контроль витрат, ефективно використовувати людські та матеріальні ресурси, оцінити рівень платоспроможності, досягти бажаного рівня доходів і прибутку та спрогнозувати фінансові результати.

Бізнес-практика показує, що планування приносить організаціям значні переваги, а позитивні аспекти планування полягають у тому, що воно

- забезпечує підготовку до того, щоб скористатися майбутніми сприятливими умовами для компанії;
- попереджає про потенційні проблеми;
- мотивує керівництво застосовувати свої рішення до майбутньої діяльності та думати про майбутнє;
- покращує координацію управління;
- сприяє раціональному використанню ресурсів;
- дозволяє компанії більш чітко визначити свої завдання та пріоритети;
- робить підприємство краще підготовленим до випадкових змін.

Для українських підприємств існує кілька сфер, де існує безумовна потреба в проведенні планової роботи. На теперішній час, ринок ставить перед бізнесом особливі вимоги та проблеми. Складність та швидкість змін процесів, що відбуваються при цьому, визначають нові умови для більш серйозного застосування внутрішньовиробничого планування:

- види діяльності (виробництво, торгівля, комерція, посередництво, комерційна діяльність, наукові дослідження і розробки тощо);
- види продукції (послуг);
- джерела та обсяги фінансування;
- технічні ресурси (обладнання, матеріали, енергія, паливо, робоча сила);
- фінансові результати за кожним видом діяльності.

Можливості бізнес-планування обмежені через низку об'єктивних і суб'єктивних причин:

- особливості сучасного українського ринку;
- різні масштаби та типи підприємств;
- поєднання планування з іншими методами прийняття рішень, що не показує результат використання планування як важливої функції управління;
- значний ступінь невизначеності ринкового середовища.

Але навіть найсильніша компанія або структура не може повністю уникнути невизначеності і тому не може повноцінно планувати свою діяльність.

Усунення або послаблення впливу ринкових факторів (зокрема, впливу конкурентів, зміни ринкової кон'юнктури тощо) досягається кількома способами, найбільш ефективними з яких є

- вертикальна інтеграція факторів виробництва окремих видів продукції (праці, послуг);
- контроль попиту;
- контрактні відносини між виробником та його контрагентами;
- створення власної торгівельної мережі.

Загалом, планування - це процес, в якому стратегія підприємства, що слугує для формалізації стратегічних цілей і завдань зацікавлених сторін, трансформується в серію конкретних дій для її реалізації.

Діяльність з планування включає: виявлення перспектив розвитку зовнішнього середовища підприємства, формулювання чітких цілей і стратегій на відповідний період часу, визначення основних покрокових завдань, засобів їх досягнення, умов і порядку їх реалізації.

Характер і зміст планової діяльності підприємства визначаються принципами планування, правильне і повне дотримання яких створює умови для організації ефективної роботи підприємства і підвищує обґрунтованість планів. Основними принципами планування є: системність, цілеспрямованість, адекватність по відношенню до об'єкта планування та суб'єкта планування,

безперервність, гнучкість, точність, достовірність, збалансованість, оптимальність використання ресурсів, підхід до економічних об'єктів як до відкритих систем.

Методи планування виробничої діяльності, як складова частина методологічної основи та методичного забезпечення процесу планування, являють собою сукупність прийомів і способів, що забезпечують розробку планових документів та обґрунтування проектних показників. До методів планування належать: нормативний, техніко-економічних розрахунків, балансовий, програмно-цільовий, мережевий, бюджетний, індикативний, моделювання та експертних оцінок. У плановій роботі різні методи планування повинні поєднуватися таким чином, щоб вони були взаємопов'язані і доповнювали один одного. Раціональне співвідношення між використанням різних методів буде залежати від тривалості планових періодів, фінансових цілей, досвіду та кваліфікації персоналу тощо. Крім того, вибір методів планування для вирішення тих чи інших практичних завдань значною мірою залежить від методів організації виробництва, що застосовуються на підприємствах, від форм спеціалізації виробничих підрозділів підприємства (організованих за такими рівнями: технічний - для виконання окремої функції або окремого виду робіт; тематичний - для виробництва окремого виду продукції або її складової; змішаний - за тематично-технічним принципом).

В результаті планування господарської діяльності стає безперервним процесом вибору нових способів координації роботи підприємства, визначення можливостей зовнішнього середовища і потреби в тих чи інших ресурсах, аналізу сильних і слабких сторін підприємства, передбачення появи нових умов або факторів, розробки методів кращого контролю всіх процесів підприємства і стимулювання трудової активності працівників тощо. Більш того, все більш швидкий розвиток економічних, соціальних, технологічних та інших змін у зовнішньому середовищі призводить до необхідності враховувати ці зміни не тільки при розрахунку цілей (для виконання вимог гнучкості та багатофакторності планування), але й змінювати організаційну парадигму

процесу планування. Ключовим елементом такого типу змін є необхідність приділяти набагато більше уваги навчанню (ширшому доступу до ключових компетенцій, необхідних для конкурентної переваги конкретного бізнес-підрозділу) та адаптації операцій.

При цьому передумовою вирішення завдань удосконалення системи планування на підприємстві є, перш за все, наявність і розробка необхідного інструментарію процесу планування, адаптованого до конкретних завдань і умов діяльності підприємства, а також вміння персоналу використовувати цей інструментарій для вирішення практичних завдань, що виникають на різних етапах проектування системи планування, обґрунтування значень планів, розробки системи планування і розвитку системи планування. До таких інструментів належать: SWOT-аналіз, статистичний аналіз, портфельний аналіз, ланцюжок поставок (SCOR), моделювання життєвого циклу проекту (UML), агрегатне планування, техніко-економічний аналіз, оперативно-календарне планування, збалансована система показників тощо.

1.2 Особливості внутрішньовиробничого планування аграрного підприємства

Планування в сільськогосподарському виробництві - це наукове визначення рівнів економічного та соціального розвитку аграрних господарств на певний період за допомогою системи якісних і кількісних показників та визначення низки заходів, необхідних для досягнення визначених рівнів розвитку.

Успішне планування діяльності аграрних господарств є одним з найважливіших критеріїв їх економічного розвитку та процвітання. Планування базується на системі об'єктивних економічних законів ринкової економіки. Воно допомагає визначити темпи і пропорції розвитку виробництва для забезпечення максимальної економічної ефективності.

Як зазначається в Законі „Про підприємства в Україні”: «сільськогосподарське підприємство самостійно планує свою діяльність й визначає перспективи розвитку, виходячи з попиту на сільськогосподарську продукцію, роботи, послуги і з необхідності забезпечення виробничого та соціального розвитку підприємства, збільшення його доходів. Основою планів є поставки продукції для державних потреб, а також договори, укладені із споживачами (покупцями) продукції, робіт, послуг та постачальниками ресурсів» [23].

Основними завданнями внутрішньогосподарського планування в аграрних підприємствах є: виконання договірних зобов'язань з реалізації продукції; задоволення внутрішніх потреб підприємства в необхідних видах продукції, якщо така можливість є; визначення оптимальних пропорцій виробничої структури підприємств з метою повного і найбільш раціонального використання земельних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; впровадження у виробництво найбільш економічно вигідної продукції при ефективному і раціональному використанні земельних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

При аналізі вихідного рівня розвитку підприємства вивчаються показники, досягнуті в окремих галузях, у тісному взаємозв'язку з умовами їх розвитку, забезпеченістю матеріально-технічними і фінансовими ресурсами, виявляються невикористані резерви. Аналізуючи дані попереднього періоду, готуються матеріали для визначення планових показників. Основними завданнями економічного аналізу в аграрних підприємствах є виявлення резервів господарства з метою збільшення виробництва продукції, затребуваної ринком, і, водночас, зниження витрат.

Важливою частиною річного планування в аграрних підприємствах є складання річних виробничих програм для бригад, ланок, ферм та інших підрозділів. Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва безпосередньо залежить від виконання виробничих програм з рослинництва і тваринництва, тому їх складанню надається велике значення.

Виробнича програма - це система конкретних завдань з виробництва і доведення продукції до споживачів у широкому асортименті, номенклатурі, достатньої якості і в строки, встановлені договорами на поставку.

Науковий рівень управління зумовлює всебічний розвиток аналітичної роботи, зокрема аналізу виробничої програми розвитку сільськогосподарського підприємства. Тому аналіз необхідний як проміжна ланка в системі управління між отриманням інформації та прийняттям відповідних управлінських рішень.

Як зазначає в своїй роботі С.Е. Сардак: «об'єктом аналізу в умовах переходу до ринкових відносин є не просто виробничий процес, а отримання замовлень на продукцію, роботи, послуги, виконання цих замовлень за обсягом, номенклатурою, асортиментом, якістю, термінами поставки, а також оплата виконаних замовлень, тобто обсяг реалізації продукції» [68, с. 85].

Розробка та підготовка виробничої програми завжди повинна ґрунтуватися на цілях компанії на майбутнє. Відповідно до сучасної економічної теорії, розробка виробничої програми повинна відповідати наступним вимогам: комплексність, послідовність та ефективність.

Порядок раціональної розробки виробничої програми показано на рис. 1.1.

Основою для визначення обсягу поставок конкретних видів продукції є портфель замовлень і господарські договори. Обсяг поставок окремих видів продукції визначається на основі виробничої потужності підприємства.

Планування виробничої програми в натуральному вираженні передбачає визначення номенклатури та асортименту продукції, розрахунок попиту на продукцію, розрахунок обсягів виробництва за календарними періодами року (у стратегічному плані) та обґрунтування запланованих обсягів виробництва виробничими потужностями, матеріальними та трудовими ресурсами. Основою планування виробничої програми є система показників обсягу виробництва, яка включає натуральні та вартісні показники. Натуральні показники виробничої програми - це обсяг продукції в натуральних одиницях за номенклатурою та асортиментом.

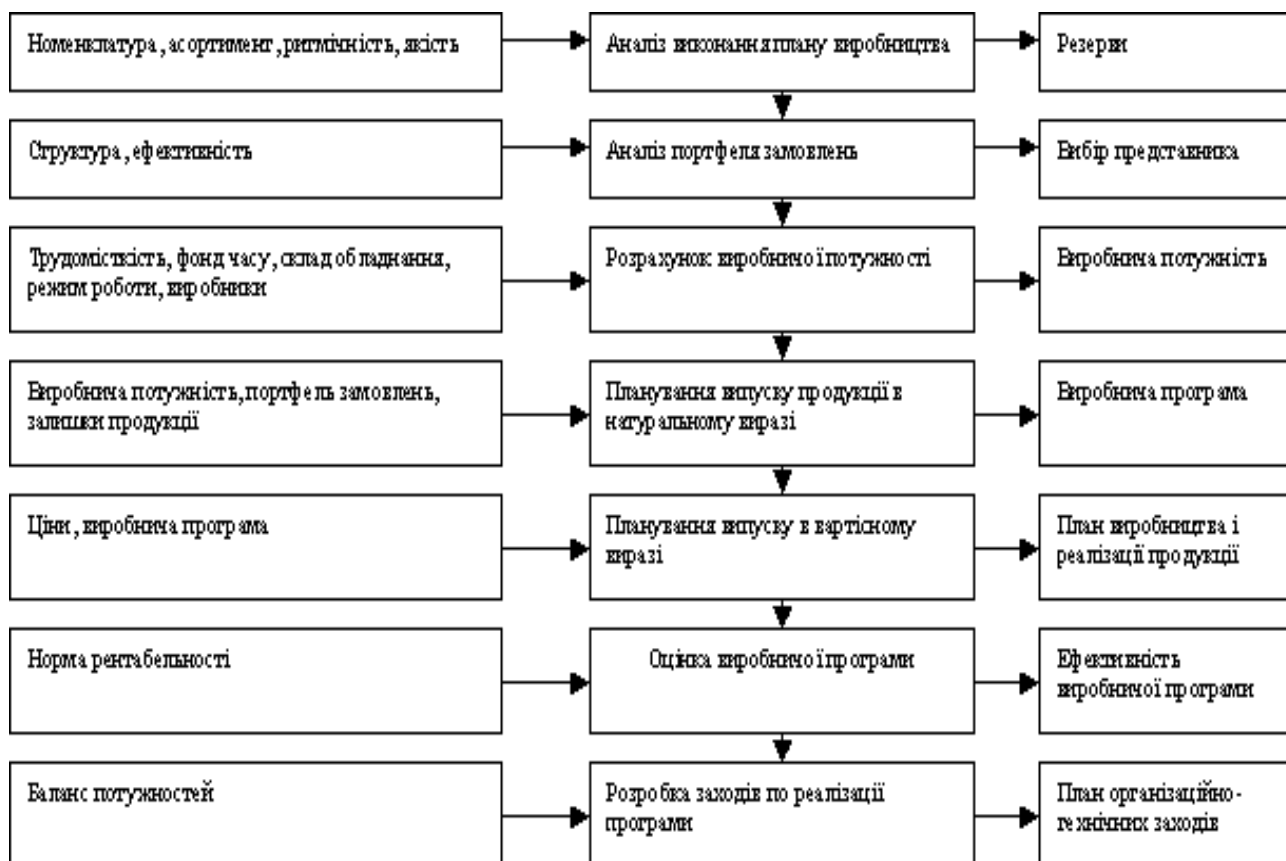

Рис. 1.1. Схема планування виробничої програми

Джерело: складено автором

Як відмічає С.П. Азізов: «виробнича програма підприємства визначає структуру підприємства, спеціалізацію і темпи розвитку та є основним розділом його плану. Крім того, вона є основою розробки показників усіх інших розділів плану. У сільськогосподарських підприємствах ця програма охоплює виробничі програми з рослинництва, тваринництва і для промислових виробництв. Обґрунтування виробничої програми сільськогосподарського підприємства включає в себе планування структури посівних площ, поголів'я худоби і птиці, план виробництва і розподілу продукції певного асортименту, кількості і якості. Крім того, ця програма містить комплекс агрозоотехнічних заходів щодо виконання плану виробництва продукції (сорт, насіння, добрива, корми, сировина, засоби захисту рослин і тварин, меліорація і т. д.)». [1 с. 210]

Для оптимального функціонування аграрного сектору необхідна взаємопов'язана взаємодія між соціальними, біологічними, економічними,

виробничими та технологічними процесами, які оптимально реалізуються. Для забезпечення оптимального функціонування галузі важливо обрати теоретичні засади, які будуть покладені в основу розвитку практики управління виробництвом.

Обґрунтування виробничої програми підприємства базується на аналізі існуючої структури виробництва та плануванні майбутньої, яка характеризується системою показників: структурою валової та товарної продукції підприємства, структурою посівних площ та структурою поголів'я худоби і птиці.

На думку А.Д. Топалова: «виробничою програмою з рослинництва передбачається такий розвиток рослинницьких галузей, за якого можна забезпечити виконання договірних зобов'язань з продажу продукції її споживачам, а також повне задоволення потреб господарства у продукції рослинництва (насінний і фуражний фонди, страхові фонди насіння і фуражу, виділення продукції на оплату праці, фонд громадського харчування тощо)» [82 с.137].

Як відмічає В.М. Нелеп: «обґрунтування виробничої програми з рослинництва охоплює планування використання земельних угідь і підвищення їхньої родючості, структури посівних площ, урожайності, виробництва продукції певного асортименту, кількості та якості, а також комплекс агротехнічних заходів щодо виконання плану виробництва продукції (сорт, насінництво, добрива, пестициди, меліорація)» [48, с.201].

Планування виробництва продукції рослинництва в господарстві починається зі складання земельного балансу та визначення площ для використання в плановому періоді. Для цього використовується чинне в Україні законодавство про власність, оренду, володіння та користування землею.

Баланс повинен включати всі типи і розміри земель, що перебувають у власності або користуванні аграрного підприємства з першого дня планового року з врахуванням посівів озимих культур в попередньому періоді. При плануванні площ посіву сільськогосподарських культур на підприємстві

враховуються: потреба в конкретних видах культур, конкурентоспроможність (ефективність) окремих культур, обмеження в управлінні рослинництвом, земельні, трудові, фінансові та матеріальні ресурси.

При розрахунку очікуваного попиту на продукцію рослинництва слід враховувати наступне

1. Ринковий попит на даний вид, сорт і якість продукції. Основними шляхами реалізації рослинницької продукції можуть бути: продаж за контрактами переробним, сільськогосподарським, заготівельним, торговельним та іншим організаціям. Особлива увага приділяється виконанню можливих державних чи місцевих замовлень на продукцію (за наявності), поставкам у рамках економічного співробітництва, експорту продукції, поставкам за бартерними контрактами, продажу на міських ринках, у власних мережах магазинів, населенню.

2. Потреби підприємства в продукції рослинництва: створення відповідних запасів основного і страхового насіння та кормів; розподіл і реалізація продукції працівникам за їх потребою; забезпечення оплати за землю і майно; забезпечення підприємств соціальної сфери, громадського харчування; використання для переробки в підсобних виробництвах господарства.

Як відзначає О. Є. Бабина: «Рівень конкурентоспроможності визначають окремо щодо товарних і кормових культур. Перші оцінюють, як правило, за такими показниками: рівень рентабельності виробництва продукції, вихід валового або чистого доходу. Перевагу віддають показникові, що найповніше враховує умови конкретного господарства. Для більшості господарств таким показником буде максимум чистого доходу (валового прибутку). Рівень конкурентоспроможності кормових культур (їхня ефективність) характеризують такі показники: вихід кормових одиниць з 1 га посіву; якість кормів за виходом протеїну з 1 га і вміст його в одній кормовій одиниці; собівартість 1 ц кормових одиниць» [5, с. 24].

За дослідженнями М.В. Гладія: «Посівні площі зернових культур доцільно планувати окремо з виробництва продовольчого і фуражного зерна. У

трьох ґрунтово-економічних зонах України в структурі зерна переважає продовольче, значну частину якого згодуюють худобі.

Посівні площі технічних культур визначають відповідно до потреб у товарній продукції, яку щодо окремих культур повністю, а щодо інших частково, згідно з договорами контрактації, продають як сировину для переробної промисловості.

Плануючи площі посівів овочевих культур, ураховують насамперед роль овочівництва в господарстві. Якщо воно товарне, посівні площі овочевих культур мають забезпечувати потребу в овочах для реалізації за договорами контрактації, господарськими договорами, а також потреби дитячих дошкільних закладів, громадського харчування, реалізації населенню, для переробки на підсобних промислових виробництвах господарства. Обґрунтування розмірів посівних площ здійснюють щодо кожної овочевої культури окремо. Особливу увагу приділяють можливості збільшення виробництва найцінніших овочів - помідорів, огірків, цибулі, часнику, перцю тощо» [15 с. 87].

Як відмічає в своїй праці М.М. Ільчук: «Посівні площі кормових культур планують, намагаючись передбачити якомога повніше забезпечення потреби в різноманітних високоякісних кормах як громадської худоби, так і худоби, що утримується в господарствах населення. Посівні площі однорічних і багаторічних трав та кукурудзи на зелений корм у план господарства записують з попередньо розрахованого плану організації зеленого конвеєра, який складають для безперебійного забезпечення тварин високоякісними зеленими кормами в літньо-пасовищний період . У ньому загальну потребу в зелених кормах розбивають за місяцями і декадами. Роблять це згідно з даними помісячного руху поголів'я худоби і місячних норм споживання зелених кормів за статеві-віковими групами і видами тварин. Потім розраховують помісячне надходження зелених кормів із природних і культурних пасовищ. Різницю забезпечують за рахунок посівів Культур, площі яких розраховують шляхом

ділення необхідної кількості зеленої маси на планову врожайність відповідних культур» [28, с. 87].

Загальна посівна площа підприємства, включає площу всіх сільськогосподарських культур, які планується зібрати у прогнозованому році, включаючи озимі, багаторічні насадження минулих років, тимчасово розорані пасовища та сіножаті, за винятком багаторічних насаджень під корінне або поверхнєве поліпшення. Не враховуються посіви сидератів, пожнивні та повторні посіви, а також озимі на зелений корм, сіно, сінаж, після яких площі планується засіяти ярими культурами. Останні плануються у складі відповідних ярих культур і включаються до загальної збиральної площі.

У тісному зв'язку з плануванням посівних площ, урожайності та інших показників розвитку рослинництва складаються технічні карти посівів.

Як відмічає А.Д. Топалов: «розроблення виробничої програми з розвитку рослинницьких галузей завершується складанням плану розподілу продукції цих галузей. У прибутковій частині плану показують наявність продукції рослинництва на початок року, надходження з урожаю планового року, закупівлю та інші надходження, у видатковій продаж, витрати на насіння і на корм худобі, видачу і продаж працівникам підприємства, виділення продукції на переробку, у фонд допомоги та інші витрати».[82, с. 151]

За твердженням В.М. Нелепа: «Обґрунтування виробничої програми з тваринництва охоплює планування поголів'я худоби і птиці, їхньої продуктивності, план виробництва і використання продукції, а також комплекс зооветеринарних заходів щодо виконання плану виробництва продукції (породи, корми, засоби захисту тварин, системи їх утримання та годівлі). Важливе значення має науково обґрунтоване планування основних напрямів розвитку в господарстві тваринництва на перспективу: визначення галузей продуктивного тваринництва, їхніх розмірів, видів продукції, порід, систем годівлі й утримання тварин, раціонального поєднання інтенсивного й екстенсивного напрямів розвитку галузі.

Продуктивність худоби і птиці, як і врожайність сільськогосподарських культур, є головним якісним показником розвитку тваринництва і рослинництва. Її визначають за кількістю продукції бажаної якості, одержаної за певний проміжок часу з розрахунку на одну голову худоби і птиці» [48, с. 24].

Важливість правильного планування продуктивності тварин полягає в тому, що від неї безпосередньо залежать багато інших показників виробничо-економічної діяльності господарств: обсяги виробництва, продуктивність худоби та птиці, рівень оплати праці, собівартість і рентабельність виробництва.

Однак слід пам'ятати, що у тваринництві (як і в сільському господарстві) вплив факторів інтенсифікації на приріст продуктивності (урожайності) слід визначати з урахуванням тих чинників, вплив яких є найменш можливим. Такими факторами на кожному окремому господарстві можуть бути не лише рівень годівлі, якість кормів, порода, наявність робочої сили, але й режим праці та відпочинку, економічна зацікавленість та трудова дисципліна. На тваринницьких і птахівничих фермах, які ретельно дотримуються технології, продуктивність планується відповідно до обґрунтованих техніко-економічних параметрів, зазначених у проектах.

На основі верифікації основних перспективних напрямків розвитку тваринництва господарство обирає галузі, визначає їх параметри та види продукції, що будуть вироблятися. Поголів'я худоби планується відповідно до встановлених обсягів виробництва та продуктивності худоби. Особлива увага приділяється зоотехнічному та економічному обґрунтуванню раціональної структури стада. Остання характеризується співвідношенням певних вікових і статевих груп тварин у стаді певного виду в певний час, яке забезпечує виробництво найбільшої кількості продукції високої якості за мінімально можливих затрат праці та собівартості. Критерії оптимальної структури стада можуть включати максимізацію чистого (валового) доходу або товарної (валової) продукції.

Методи розробки виробничої програми включають цільове структурування, аналогії, організаційне моделювання (в тому числі імітаційне), блочний, експертно-аналітичний, нормативний, параметричний, аналітично-розрахунковий, графічно-аналітичний, математичний і статистичний.

Підприємствам доцільно оцінювати ступінь адаптації організаційно-економічного механізму управління підприємством до умов внутрішнього і зовнішнього середовища та використовувати результати цієї оцінки при прийнятті рішень щодо вибору організаційних структур. Вибір оптимальної структури управління підприємством залежить від глибини аналізу та оцінки динаміки економічної ситуації у зв'язку з прийняттям рішень щодо зміни організаційно-економічного механізму його функціонування в максимально можливому масштабі в режимі реального часу в рамках автоматизованих систем управління та використання економіко-математичних методів і моделей.

Розробка та обґрунтування виробничої програми підприємства має ґрунтуватися на чіткому математичному розрахунку всіх економічних витрат на виробництво продукції або надання певних послуг. Лише за наявності переконливих позитивних показників можливої діяльності таку програму слід реалізовувати.

При розробці оптимальної виробничої програми дуже важливу роль відіграють виробничі критерії, які включають в себе, головним чином, виробничі потужності, матеріальні ресурси та людські ресурси. Виробничі критерії відіграють важливу роль у проектуванні та розробці виробничої програми відповідно до наступних положень:

- 1) основні фонди виробничого підприємства формують фундаментальну основу його виробничого потенціалу, і процес розробки виробничої програми повинен починатися з придбання виробничих потужностей, тому виробничі потужності відіграють важливу роль на підприємстві. Вона допомагає виявити диспропорції у використанні обладнання у виробництві, намітити шляхи їх усунення та вжити заходів щодо посилення спеціалізації та кооперування виробництва;

2) Другим важливим критерієм при розробці оптимальної виробничої програми є проектування матеріально-технічного забезпечення. Для визначення потреби в ресурсах компанії використовують різні методи розрахунку. Наприклад, потреба в робочій силі розраховується шляхом множення питомої витрати сировини та матеріалів на очікуваний обсяг виробництва. Потреба в робочих інструментах (машинах, обладнанні) визначається на основі очікуваного обсягу робіт. Враховуються також потреби в накопиченні капіталу, норми запасів, нормативи використання сировини, матеріалів, палива, запасних частин, цін на усі види матеріальних і технічних ресурсів;

3) Наступним критерієм виробничої програми є кадрове забезпечення. Кількість працівників, необхідних для розробки оптимальної виробничої програми, визначається відповідно до конкретних процесів і норм праці: за трудомісткістю, нормами виробітку, нормами обслуговування, на одне робоче місце тощо. Розрахунки проводяться окремо за професіями та кваліфікацією. Чисельність керівників, спеціалістів і службовців планується відповідно до штатного розпису підприємства.

Отже, важливо зазначити, що неможливо розробити оптимальну виробничу програму без урахування виробничих критеріїв: виробничої потужності, матеріально-технічних ресурсів та людських ресурсів. Тому важливим є обґрунтування ресурсів у виробничій програмі.

У працях В.І. Мацибори: «термін «потенціал» визначається як здатність і можливість досягнення певної мети в конкретній галузі. Це поняття багатогранне і охоплює не тільки матеріальні джерела, засоби, запаси, які можуть бути приведені в дію, використані людиною для вирішення того або іншого завдання, а й духовні якості людей, залучені до процесу праці, форми організації і взаємодії працівників, сам технологічний процес у часі і просторі. Тому, аналізуючи потенціал соціально-економічної сфери діяльності, слід чітко виділяти ресурсний та виробничий потенціал. Розмежування і визначення цих понять, з'ясування їх суті має велике значення в теоретичному

та практичному плані для вирішення ряду конкретних завдань освоєння нового господарського механізму» [45].

У працях М.В. Гладія: «термін «потенціал» визначається як здатність і можливість досягнення певної мети в конкретній галузі. Це поняття багатогранне і охоплює не тільки матеріальні джерела, засоби, запаси, які можуть бути приведені в дію, використані людиною для вирішення того або іншого завдання, а й духовні якості людей, залучені до процесу праці, форми організації і взаємодії працівників, сам технологічний процес у часі і просторі. Тому, аналізуючи потенціал соціально-економічної сфери діяльності, слід чітко виділяти ресурсний та виробничий потенціал. Розмежування і визначення цих понять, з'ясування їх суті має велике значення в теоретичному та практичному плані для вирішення ряду конкретних завдань освоєння нового господарського механізму» [15].

Вирішення проблеми виробничого потенціалу АПК є необхідним для об'єктивного виявлення і вимірювання резервів ефективності виробництва в системі нових агроформувань, а також для обґрунтування регулювання економічних відносин в АПК, цілеспрямованого формування потенціалу і об'єктивної оцінки окремих підприємств.

У загальному вигляді до складу ресурсного потенціалу аграрних підприємств входять земельні ресурси, матеріально-технічні ресурси (основний і оборотний капітал) та персонал. Кожний елемент ресурсного потенціалу має бути об'єктивно оцінений за ефективністю його використання. Ефективність та раціональність використання кожної окремої складової ресурсного потенціалу становить основу підвищення ефективності використання всього потенціалу аграрної сфери виробництва.

1.3 Методичні підходи до оцінки ефективності функціонування виробничої діяльності аграрного підприємства

У сучасній економічній науці існують різні погляди на показники економічної ефективності. Переважна більшість дослідників дотримується думки, що для оцінки ефективності слід використовувати систему економічних показників. Цю думку поділяють також С.П. Азізов [90], П.К. Канінський [90]. Вони переконані, що саме система буде характеризувати ефективність використання землі, худоби, праці та засобів виробництва в комплексі, відображати нові відносини господарювання та сприяти регулюванню процесу підвищення ефективності.

На думку А.О. Ярославського: «систему показників економічної ефективності виробництва поділити на дві групи: показники, що відображають ефективність використання факторів виробництва (землі, трудових ресурсів, основних і обігових коштів); показники, що характеризують результати виробництва, а також співвідношення між продукцією і виробничими ресурсами [90].

Також цілком слушним є зауваження Н. В. Мішеніна, який підкреслює: «методологічний підхід до оцінки є не зовсім коректним. Так, наприклад, показник фондівдачі показує, що до одного фактора (основні засоби) відноситься вся продукція, виробництво якої обумовлене сукупністю факторів. А тому такий підхід є не завжди виправданим» [46].

На думку В.Г. Андрійчука: «для оцінки економічної ефективності виробництва варто використовувати таку систему показників: показники продуктивності та рентабельності виробничих ресурсів (застосовуваних і виробничо спожитих), показники рентабельності продажу та показники ефективності за методом DEA». [13]

У свою чергу, Т. В. Стародубцева пропонує: «всі показники економічної ефективності виробництва згрупувати за видами ресурсів (трудові, матеріальні і фінансові). Так, до показників, які стосуються трудових ресурсів, науковець

відносить рівень кваліфікації персоналу, продуктивність праці і т. ін.; ефективність матеріальних ресурсів, на його думку, характеризує собівартість продукції, фондівіддача, оборотність обігових коштів тощо; третя група показників пов'язана з фінансовими ресурсами та охоплює показники прибутковості, своєчасності проведення розрахунків і відвантаження продукції». [71].

Позитивно можна охарактеризувати систему показників економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, яку пропонує С.П. Азізов, на думку якого: «вона має наступний вигляд: виробництво валової продукції (ВП), розмір валового доходу (ВД), чистого доходу (ЧД), прибутку (П) на 1 га сільськогосподарських угідь, 1 середньорічного працівника, 1 10 людино-годину, 1 грн основних виробничих фондів (ОВФ) і обігових коштів; розмір поточних витрат виробництва на 1 грн. ВП; рівень рентабельності і норма прибутку сільськогосподарського виробництва». [1]

В.В. Прядко визначає таку систему показників: «загальна рентабельність виробництва; рентабельність продукції; загальна витратоемність виробництва; відносна економія: матеріальних витрат, основних виробничих фондів і фонду оплати праці» [66].

За твердженням І.М. Писаревського : «вивчаючи економічну ефективність виробництва будь-якої сільськогосподарської продукції частіше за все використовують групу з шести показників: урожайність культур (продуктивність тварин), продуктивність праці або трудомісткість продукції, собівартість 1 ц, прибуток на 1 ц і 1 га, рівень рентабельності та норма прибутку» [58].

На основі розглянутих наукових поглядів, була розроблена власна система показників економічної ефективності виробництва, що подана на рисунку 1.2, яка, враховує всі зазначені підходи.

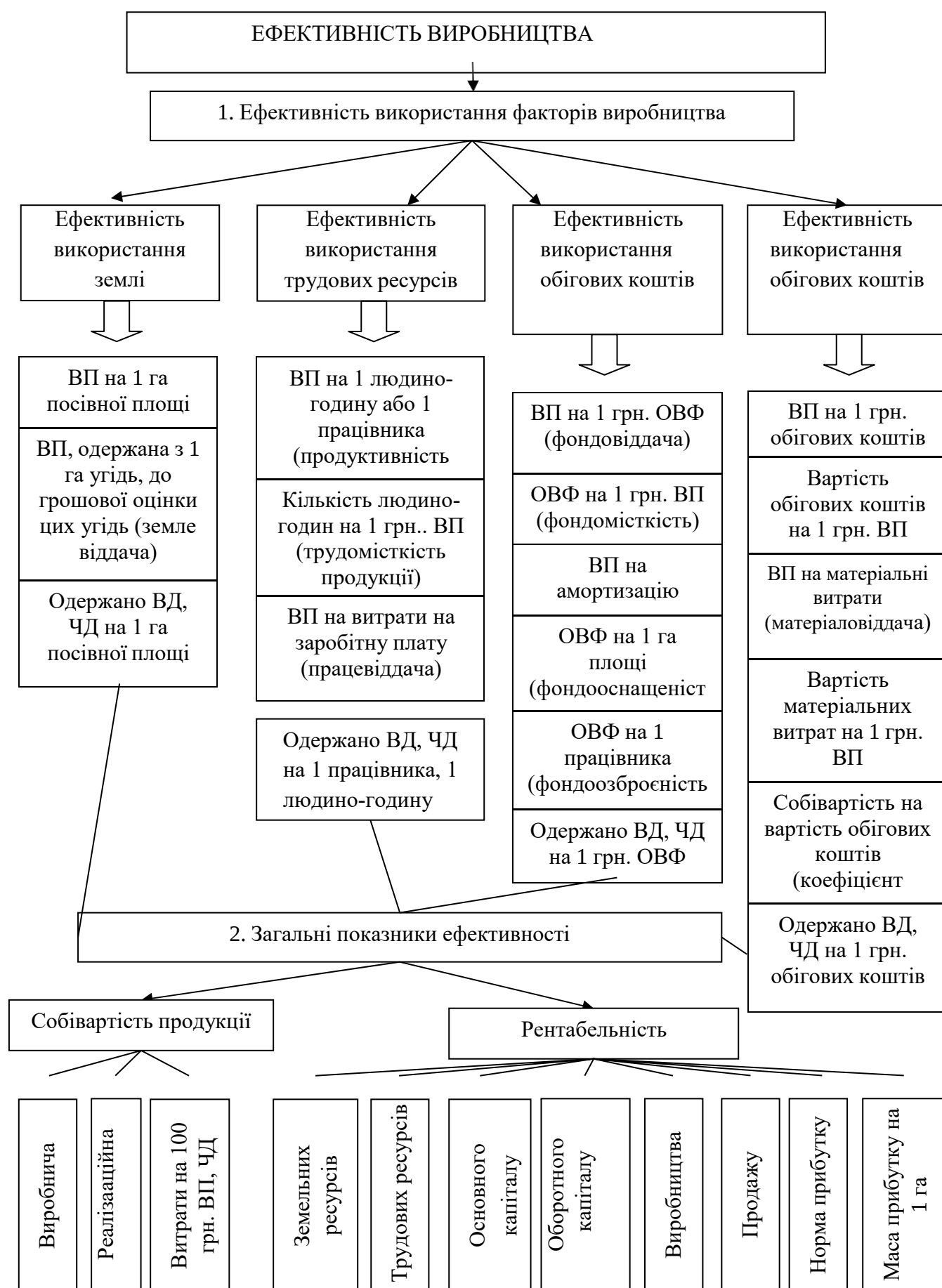

Рис. 1.2 Система показників ефективності виробництва

Джерело: складено автором на основі [3; 21; 45; 46; 66; 88; 90]

Враховуючи, що жоден з цих показників не характеризує ефективність в цілому і що деякі дослідники наразі працюють над розробкою єдиного, загального показника економічної ефективності виробництва, їх оцінці слід приділити належну увагу.

Так, А.П. Шваб пропонує: «для оцінки ефективності використовувати інтегральний показник, який відображає досягнутий стан виробництва за наявних природних і соціальних умов. Для його розрахунку науковець застосовує метод рангової стандартизації, що допомагає подолати непорівнянність величин, які використовуються. Оптимальним значенням показника є «1». Чим ближче інтегральний показник до одиниці, тим вищою є ефективність виробництва» [88].

Досить цікавим є погляд В.В. Тарасової, на її думку: «для оцінки ступеня ефективності виробництва необхідно зіставити досягнутий рівень ресурсомісткості з нормативним рівнем для цих умов виробництва. Нормативний рівень ресурсомісткості являє собою той мінімальний розмір ресурсів, що повинен функціонувати в процесі виробництва (за певних умов) для одержання одиниці продукту. Тому саме він і має бути мірилом раціональності використання виробничих ресурсів та індикатором ефективності, вигідності всього процесу виробництва» [80].

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в економічній науці немає одностайності з приводу методології визначення економічної ефективності (має бути система показників чи узагальнюючий показник ефективності).

У процесі дослідження нами були розглянуті сучасні підходи щодо визначення економічної ефективності. Результати роботи свідчать, що більшість науковців відстоює думку стосовно неможливості застосування єдиного, узагальнюючого показника за умови визначення економічної ефективності виробництва. Ми також схилиємося до думки, що один показник не в змозі всебічно оцінити ефективність. Тому необхідно застосовувати їх систему, в якій кожен показник аналізує той чи інший аспект виробництва, має

конкретну аналітичну мету та є простим в обчисленні. Проаналізувавши літературні джерела, можна надати певну систему оцінки, що враховує різні чинники.

Вимірниками рівня продуктивності праці як основного економічного показника, що характеризує ефективність витрат праці персоналу, є трудомісткість продукції та виробіток (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Показники ефективності використання трудових ресурсів підприємства

Назва	Визначення	Формула
Трудомісткість продукції (Т)	Характеризує витрати робочого часу для виробництва одиниці продукції, де $\Phi_{\text{ч}}$ – витрати робочого часу; Q – обсяг випуску продукції.	$T = \frac{\Phi_{\text{ч}}}{Q}$
Виробіток у натуральному вимірі ($V_{\text{нат}}$)	Вимірюється кількістю продукції у натуральному вимірі, що вироблена в одиницю робочого часу або приходить на одного працівника, де Ч – середньооблікова чисельність працівників.	$V_{\text{нат}} = \frac{Q}{\Phi_{\text{ч}}} \text{ або } V_{\text{нат}} = \frac{Q}{\text{Ч}}$
Виробіток у вартісному вимірі ($V_{\text{варт}}$)	Вимірюється вартістю продукції, що вироблена в одиницю робочого часу або приходить на одного працівника, де ВП – вартість виробленої продукції.	$V_{\text{варт}} = \frac{\text{ВП}}{\Phi_{\text{ч}}} \text{ або } V_{\text{варт}} = \frac{\text{ВП}}{\text{Ч}}$
Зарплато-місткість продукції ($З_{\text{м}}$)	Визначає, скільки гривень заробітної плати припадає на 1 гривню виготовленої продукції, де ФОП – фонд оплати праці.	$З_{\text{м}} = \frac{\text{ФОП}}{\text{ВП}}$

Джерело: складено автором на основі [3; 21; 45; 46; 66; 88; 90]

Показники ефективності використання капіталу підприємства визначаються за формулами, які наведені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Показники ефективності використання капіталу

Назва	Визначення	Формула
Рентабельність активів, % (R_A)	Відображає відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості його активів та характеризує ефективність використання всіх активів підприємства, де ЧП – чистий прибуток підприємства; А – середньорічна вартість всіх активів (всього капіталу) підприємства.	$R_A = \frac{\text{ЧП}}{A} * 100\%$

Рентабельність власного капіталу, % (R_{BK})	Відображає відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу та характеризує ефективність використання власного капіталу підприємства, де BK – середньорічна вартість власного капіталу підприємства.	$R_{BK} = \frac{ЧП}{BK} * 100\%$
Рентабельність залученого (позикового) капіталу, % ($R_{ЗК}$)	Відображає відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості залученого капіталу, де $ЗК$ – середньорічна вартість залученого капіталу підприємства.	$R_{ЗК} = \frac{ЧП}{ЗК} * 100\%$

Джерело: складено автором на основі [3; 21; 45; 46; 66; 88; 90]

Показники стану та ефективності використання виробничих засобів зосереджені на тих активах підприємства, які мають вартісну оцінку і не втрачають своєї фізичної форми в процесі експлуатації. Крім того, виробничі засоби відіграють важливу роль у виробничому процесі, оскільки становлять виробничо-технологічну базу підприємства та визначають його виробничу потужність.

Таблиця 1.3

Показники ефективності використання основних виробничих фондів

Назва	Визначення	Формула
Фондовіддача (Φ_v)	Відображає відношення вартості виготовленої продукції (за гуртовими цінами) за рік до середньорічної вартості основних виробничих фондів, де $ОВФ$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів підприємства.	$\Phi_v = \frac{ВП}{ОВФ}$
Фондовіддача активної частини основних фондів ($\Phi_{v. \text{ акт}}$)	Відображає відношення вартості виготовленої продукції (за гуртовими цінами) за рік до середньорічної вартості активної частини основних фондів, де $ОВФ_{\text{ акт}}$ – середньорічна вартість активної частини основних фондів.	$\Phi_{v. \text{ акт}} = \frac{ВП}{ОВФ_{\text{ акт}}}$
Фондомісткість (Φ_m)	Показує величину вартості основних виробничих фондів, що припадає на 1 гривню виготовленої продукції	$\Phi_m = \frac{ОВФ}{ВП}$
Фондо-рентабельність, % (Φ_p)	Відображає відношення чистого прибутку підприємства за рік до середньорічної вартості основних виробничих фондів	$\Phi_p = \frac{ЧП}{ОВФ} * 100\%$
Фондоозброєність ($\Phi_{озб}$)	Відображає відношення середньорічної вартості основних виробничих фондів підприємства до середньооблікової чисельності робітників або працівників	$\Phi_{озб} = \frac{ОВФ}{\text{ч}}$

Джерело: складено автором на основі [3; 21; 45; 46; 66; 88; 90]

Показники ефективності використання виробничих фондів підприємства визначаються за формулами, представленими в таблиці 1.3.

Згідно даних якої, для характеристики ефективності використання основних засобів переважно використовується показник фондівіддачі, який характеризує вартість продукції, що припадає на один грам вартості основних засобів. Зростання фондівіддачі є позитивною тенденцією в діяльності суб'єкта господарювання. Для підвищення рівня цього показника необхідно збільшувати обсяги виробництва за рахунок більш інтенсивного використання основних засобів, а також зменшувати середньорічну вартість цих засобів шляхом ліквідації зношених, застарілих (як фізично, так і морально), непродуктивних і невикористовуваних виробничих засобів.

Для узагальнення ефективності та інтенсивності використання основних засобів підприємство використовує показник фондівіддачі активної частини основних засобів. До активної частини належать основні засоби, які беруть безпосередню участь у виробничому процесі. У більшості галузей виробництва до активної частини основних засобів належать машини та обладнання, інструменти, вимірювальні прилади та пристрої тощо.

Фондомісткість продукції – це показник, обернений до фондівіддачі. Фондомісткість продукції показує, скільки підприємству потрібно витратити основних виробничих фондів для виготовлення одиниці продукції. Вважається нормальним, коли даний показник має тенденцію до зниження. Але зменшення коефіцієнту фондомісткості продукції повинно проходити не за рахунок зменшення вартості основних виробничих фондів, а за рахунок випереджаючих темпів зростання вартості виготовленої продукції порівняно з темпами зростання вартості основних виробничих фондів.

Рентабельність активів показує відсоток чистого прибутку компанії, що припадає на 1 гривню середньорічної вартості основних засобів. Тенденція до зростання цього показника свідчить про те, що основні засоби використовуються ефективно.

Прибутковість підприємства також визначається рівнем продуктивності праці, який розраховується як відношення вартості виробничих фондів підприємства до чисельності промислово-виробничих робітників (або службовців). Показник продуктивності праці повинен постійно зростати, оскільки від його значення залежить технічна оснащеність підприємства, а отже, і продуктивність праці. Однак необхідно стежити за тим, щоб зростання цього показника не перевищувало зростання продуктивності праці.

У процесі оцінки ефективності управління важливу роль відіграє низка показників використання оборотного капіталу підприємства (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Показники ефективності використання оборотних коштів підприємства

Назва	Визначення	Формула
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів ($K_{об}$)	Відображає відношення вартості реалізованої продукції за певний період до середніх залишків оборотних коштів, де РП – вартість реалізованої продукції за певний період; $OK_{с.р.}$ – середні залишки оборотних коштів.	$K_{об} = \frac{РП}{OK_{с.р.}}$
Коефіцієнт завантаження ($K_{зав}$)	Характеризує суму оборотних коштів, витрачених на 1 гривню реалізованої продукції	$K_{зав} = \frac{OK_{с.р.}}{РП} = \frac{1}{K_{об}}$
Тривалість обороту ($T_{об}$)	Відображає відношення кількості днів у періоді до коефіцієнту оборотності за цей період, де Д – кількість днів у періоді.	$T_{об} = \frac{Д}{K_{об}}$
Рентабельність оборотних коштів ($R_{ок}$)	Відображає відношення чистого прибутку підприємства, одержаного за певний період, до середніх залишків оборотних коштів за той самий період	$R_{ок} = \frac{ЧП}{OK_{с.р.}}$

Джерело: складено автором на основі [3; 21; 45; 46; 66; 88; 90]

Наприклад, для визначення ефективності використання оборотного капіталу підприємства спочатку використовують коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, який показує, який обсяг продажів припадає на 1 гривню оборотного капіталу. Збільшення кількості оборотів призводить до збільшення обсягу продажів на 1 гривню оборотного капіталу. Практика показує, що чим нижчий коефіцієнт оборотності при тому ж обсязі виробництва, тим менше оборотного капіталу потрібно компанії, і, навпаки, чим вища швидкість обороту, тим ефективніше використовується капітал.

Коефіцієнт використання характеризує частку оборотного капіталу в кожній програмі продажів. Чим менше капіталу обертається на одну гривню, тим краще він використовується.

Коефіцієнт оборотності розраховується в днях і відображає період, протягом якого оборотний капітал компанії обертається.

Рентабельність оборотного капіталу характеризує відносну ефективність використання оборотного капіталу і показує, скільки чистого прибутку припадає на 1 гривню оборотного капіталу підприємства.

На практиці ефективність використання матеріальних ресурсів оцінюється за допомогою різних показників (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Показники ефективності використання матеріальних ресурсів

Назва	Визначення	Формула
Матеріаломісткість продукції (M_m)	Відображає відношення матеріальних витрат (вартості матеріальних ресурсів, які були використані у виробництві) до обсягу виготовленої продукції, де $MВ$ – матеріальні витрати.	$M_m = \frac{MВ}{ВП}$
Матеріаловіддача (M_b)	Визначається як відношення обсягу виробленої Продукції до розміру матеріальних витрат підприємства	$M_b = \frac{ВП}{MВ}$
Коефіцієнт використання матеріалів ($K_{в.м.}$)	Відображає відношення чистої маси матеріалу у виробі до фактичних витрат матеріалу для виробництва цього виробу, де $ЧМ$ – чиста маса матеріалу у виробі; $MВ_{ф}$ – фактичні витрати матеріалу для виробництва цього виробу.	$K_{в.м.} = \frac{ЧМ}{MВ_{ф}}$
Коефіцієнт виходу готової продукції з одиниці сировини ($K_{в.г.п.}$)	Відображає відношення обсягу продукції до обсягу сировини, де Q_c – обсяг використаної сировини.	$K_{в.г.п.} = \frac{ВП}{Q_c}$
Рівень відходів (P_b)	Характеризується коефіцієнтом, який показує відношення величини відходів до величини загальних витрат матеріалу, де B – величина відходів матеріалу; MP – величина загальних витрат матеріалу.	$P_b = \frac{B}{MP}$
Чистий прибуток на 1 гривню матеріальних витрат ($ЧП_{1 \text{ грн. } MВ}$)	Відображає відношення суми чистого прибутку підприємства до суми матеріальних витрат	$ЧП_{1 \text{ грн. } MВ} = \frac{ЧП}{MВ}$

Джерело: складено автором на основі [3; 21; 45; 46; 66; 88; 90]

Завершальною характеристикою ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства є показники ефективності, які характеризують результати діяльності підприємства з різних точок зору та класифікуються відповідно до інтересів учасників економічного процесу (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємства

Назва	Визначення	Формула
Рентабельність продажу продукції ($R_{п.п.}$)	Відображає відношення чистого прибутку до чистого доходу підприємства, де ЧД – чистий дохід підприємства.	$R_{п.п.} = \frac{ЧП}{ЧД} * 100\%$
Витрати на 1 гривню товарної продукції ($B_{1 \text{ грн. ТП}}$)	Відображає відношення загальної суми витрат на виробництво продукції до вартості товарної продукції в діючих цінах, де В – загальна сума витрат на виробництво продукції; ТП – вартість товарної продукції в діючих цінах.	$B_{1 \text{ грн. ТП}} = \frac{В}{ТП}$
Рентабельність виробництва продукції ($R_{в.п.}$)	Відображає відношення валового прибутку підприємства дособівартості реалізованої продукції, де $\Pi_{\text{вал.}}$ – валовий прибуток; С – собівартість реалізованої продукції.	$R_{в.п.} = \frac{\Pi_{\text{вал.}}}{С} * 100\%$

Джерело: складено автором на основі [3; 21; 45; 46; 66; 88; 90]

Описані в цьому розділі показники є важливими для характеристики ефективності діяльності підприємства. У цьому контексті вони стають обов'язковими елементами фінансового аналізу та оцінки прибутковості підприємства. Тому, враховуючи всі підходи та фактори, оцінка ефективності діяльності підприємства може бути здійснена лише на основі комплексного економічного аналізу виробничо-господарської діяльності бізнес-одиниці з використанням запропонованої системи економічних показників.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В ПРАТ «ПРИДУНАЙСЬКИЙ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Приватне акціонерне товариство «Придунайський» Ренійського району Одеської області, організовано в 1947 році у вигляді радгоспу «Придунайський». В 1996 році відбулась реорганізація радгоспу в відкрите акціонерне товариство. Метою створення підприємства – збереження спеціалізації по вирощуванню виноградних саджанців та поступове розширення виробничої діяльності. В 2016 році відбулася зміна найменування з відкритого акціонерного товариства «Придунайський» на приватне акціонерне товариство «Придунайський», причому майнових змін не відбулося.

Юридична адреса ПрАТ "Придунайський" Одеська область, Ренійський район, місто Рені, вул. 28 Червня, 305.

Ренійський район розташований за 322 км. південно-західніше від м.Одеса, межує: на півдні – з Ізмаїльським районом (сухопутна ділянка 70 км.), на півночі – з Болградським (сухопутна ділянка 41 км.), на заході з Республікою Молдова, на Сході – з Кілійським (сухопутна ділянка 125 км.). Районним центром є м. Рені.

В економіці району переважає сільськогосподарське виробництво, яке спеціалізується на вирощуванні зернових, технічних культур, а також овочів та виноградарстві.

Природно-кліматичні умови Придунайського району характеризуються спекотним сухим літом і м'якою сніжною зимою. Середня температура липня становить +21⁰ °С, а січня -5⁰ °С. Найбільше опадів випадає влітку, часто у вигляді дощу. Вегетаційний період триває від 180 до 210 днів. Середньорічна кількість опадів становить 340 мм, з яких 200-240 мм випадає протягом вегетаційного періоду. Таким чином, територія належить до теплої,

недостатньо вологої агрокліматичної зони. Безморозний період становить 270 днів.

Сезонний розподіл опадів нерівномірний. Найбільше опадів випадає у травні та липні. Влітку опади мають зливовий характер, що знижує їх ефективність і сприяє розвитку ерозійних процесів. За кількістю опадів землі компанії відносяться до зон з недостатнім зволоженням, що є основним чинником зниження врожайності сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень. Відсутність стійкого снігового покриву в поєднанні з низькими температурами часто є однією з причин загибелі озимих культур. Взимку переважають північні та північно-східні вітри, а влітку - південні та північно-західні. Середня швидкість вітру на даній території становить 2-5 м/сек.

Згідно з фізико-географічним районуванням, територія землекористування компанії входить до зони терас дельти Дунаю в степовій зоні, південної степової підзони. У геологічному відношенні це відносно нові землі. Ця територія має дефіцит вологи, що призводить до меншої глибини проникнення коренів у ґрунт, меншого відступу і менш вираженого гумусонакопичення, а також меншого відкладення карбонату кальцію на менших глибинах. Ґрунтові води на плато залягають глибоко (20 м і більше) і не впливають на ґрунтоутворення.

Основним недоліком ґрунтових умов компанії є недостатнє збагачення поживними речовинами та нестабільне зволоження. Тому для покращення родючості ґрунтів господарство систематично вносить добрива тих видів і в тих кількостях, які необхідні для вирощування тієї чи іншої культури. А щоб забезпечити необхідну вологість ґрунту в усі сезони, компанія накопичує та зберігає вологу за допомогою агротехнічних методів.

Оцінка географічного розташування підприємства, температурного і водного режимів, рельєфу, ґрунтів та інших природно-кліматичних умов дозволяє зробити висновок, що вони створюють сприятливі умови для вирощування високоінтенсивних зернових, зернобобових і технічних культур, садівництва і тваринництва, виноградарства, плодово-ягідних насаджень.

ПрАТ "Придунайський" створене та діє на основі Статуту, з додержанням умов господарської діяльності, встановлених законодавством України.

Власником товариства є Дімчев В.І., розмір його частки – 465288 грн., 100% статутного капіталу. Товариство володіє відокремленим майном, має повноваження виступати позивачем і відповідачем в суді, господарському та третейському судах, укладати мирові угоди.

Товариство здійснює свою діяльність на принципах:

1) самостійного нормування товариством програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено Законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до законодавства;

2) вільному найму товариством працівників;

3) вільного вибору товариством видів діяльності;

4) вільного розпорядженням прибутком, що залишається у товариства після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених Законом;

5) самостійного здійснення товариством зовнішньоекономічної діяльності, використання товариством належної йому частки валютної виручки на свій розсуд;

6) провадження самостійного комерційного розрахунку та здійснення власного комерційного ризику.

Дані природно-кліматичні умови визначили основні напрями виробництва, а саме рослинництво вирощування зернових, соняшнику, виноградарство і садівництво.

Розташування господарства по відношенню до ринків збуту та природно-кліматичні умови мають значний вплив на його виробничу спрямованість та економічну ефективність.

Важливою організаційно-економічною умовою, що визначає ефективність діяльності підприємств, є розмір і наявність ресурсного потенціалу підприємства.

Наявний ресурсний потенціал, якісні параметри та їх раціональне поєднання в процесі господарської діяльності є основними умовами ефективного виробництва конкурентоспроможної та якісної продукції.

Наявність ресурсного потенціалу ПрАТ "Придунайський" представлені в таблиці 2.1.

Дані якої свідчать, що досліджуване підприємство є досить малим за розмірами виробничих ресурсів для даного регіону. Площа сільськогосподарських угідь за 2020-2022 роки, зростає і за звітний рік становила 489 га. Слід відмітити значні площі на підприємстві під багаторічними насадженнями, за 2022 рік вони склали 91 га. Середньооблікова чисельність працівників на підприємстві за досліджуваний період суттєво зменшується і за 2022 рік становить 42 працівника, що на 40 % менше ніж у базисному році. Вартість необоротних активів підприємства за досліджуваний період зростає на 6,4 %, при зменшенні вартості основних засобів на 12 %, що є негативним фактом. Позитивну тенденцію до зростання спостерігаємо по таким показникам, як вартість оборотних активів – 33,4 %, авансований капітал – 24,1 %. Основним чином це відбувається через збільшення власного капіталу на 52,4 % та залученого капіталу на 13 %. Аналізуючи показники економічних результатів діяльності підприємства за досліджуваний період, відмічаємо збільшення розміру чистого доходу при порівнянні звітного року з базисним на 19,9 %. Суттєво покращився кінцевий результат, так підприємство отримало чистого збитку в 2020 році на суму 563 тис. грн., в той час як за 2022 рік отримали прибуток 925 тис. грн. Загалом, слід відмітити, що за виробничими та економічними показниками базисний рік був невдалим, з причини посушливого літа та втрати частини врожаю.

Кращим роком з точки зору виробничо-господарської діяльності виявився 2021 рік. Але необхідно розуміти, що на результати діяльності 2022 року, суттєвий вплив має економічна ситуація в країні, що складається в наслідок військової агресії російської федерації.

Таблиця 2.1.

Наявність ресурсного потенціалу в ПрАТ "Придунайський"

Показники	Роки			2022р. до 2020р.	
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	(+,-)	(%)
Площа с.-г. угідь, га	316	489	489	173	154,7
у т. ч. рілля, га	226	398	398	172	в 1,8 р
багаторічні насадження, га.	90	91	91	1	101,1
Середньорічна чисельність працівників, осіб	70	41	42	-28	60,0
Вартість необоротних активів, тис. грн.	11311	13643	12035	724	106,4
в т.ч. основних засобів, тис. грн.	9429	9666	8297	-1132	88,0
Вартість оборотних активів, тис. грн.	21411	22574	28557	7146	133,4
Авансований капітал, тис. грн.	32722	36217	40592	7870	124,1
Власний капітал, тис. грн.	9208	13107	14032	4824	152,4
Залучений капітал, тис. грн.	23514	23110	26560	3046	113,0
Розмір чистого доходу, тис. грн.	6903	12573	8277	1374	119,9
Чистий прибуток, тис. грн.	-563	3899	925	1488	-
Операційні витрати, тис. грн.	4738	7427	4013	-725	84,7
Обсяги виробництва, ц - зерна	1866	6970	7518	5652	в 4 р
- насіння соняшнику	-	4450	2277	2277	-
- винограду	1097	1004	1522	425	138,7

Джерело: складено автором

Виробничий напрям та спеціалізація виробництва підприємства визначається структурою грошових потоків від реалізації товарної продукції. Вона відображає характер економічного зв'язку підприємства з національною економікою та його роль у виробництві споживчих товарів. Спеціалізація і кооперування виробництва разом з технічними, організаційними, економічними, соціальними та іншими факторами повинні забезпечити високу продуктивність, конкурентоспроможність і якість продукції, яка займатиме належну частку внутрішнього і зовнішнього ринків.

Ефективність також проявляється у більшому виробництві сільськогосподарської продукції з одиниці площі, кращих маркетингових можливостях, нижчих витратах і вищій прибутковості.

Виробничий напрямок ПрАТ "Придунайський" та спеціалізацію розглянемо на основі даних таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Склад та структура чистого доходу від реалізації в
ПрАТ "Придунайський"**

Види продукції	Роки						В середньому за 2020 - 2022 роки	
	2020		2021		2022			
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Рослинництво – всього	1401,2	100,0	12551,7	100,0	8252,1	100,0	7401,7	100,0
в т.ч. зернові та зернобобові - всього	623,6	44,5	4064,7	32,4	2920,8	35,4	2536,4	34,3
з них: пшениця	15,1	1,1	3137,5	25,0	1876,3	22,7	1676,3	22,6
ячмінь озимий	-	-	705,4	5,6	1044,5	12,7	583,3	7,9
кукурудза на зерно	608,5	43,4	221,8	1,8	-	-	276,8	3,7
соняшник	-	-	7566,8	60,3	4163,7	50,5	3910,2	52,8
Виноград	777,6	55,5	920,2	7,3	1167,6	14,1	955,1	12,9
Всього по господарству	1401,2	100,0	12551,7	100,0	8252,1	100,0	7401,7	100,0

Джерело: складено автором

На даний час, як ми бачимо, господарство приділяє більше уваги виробництву технічних культур, зокрема соняшнику, питома вага виручки за який, в структурі реалізованої продукції в середньому за період становить 52,8 %. Частка в виручці продукції зернових культур склала 34,3 %, в тому числі озима пшениця – 22,6 %, ячмінь озимий – 7,9 %, кукурудза на зерно 3,7 %. Значну частку в структурі виручки займає реалізація винограду – 12,9 %

Виручка від реалізації сільськогосподарської продукції за досліджуваний період зростає і за 2022 рік становить 8252,1 тис. грн. Дане зростання та зміни в структурі реалізації, що ми можемо спостерігати по різних роках, пояснюються змінами в об'ємах виробленої, а отже реалізованої продукції.

Спеціалізація та її в суб'єкта агробізнесу визначається шляхом розрахунку структури чистого доходу від реалізації продукції та визначення

частки чистого доходу від окремих видів продукції рослинництва або тваринництва.

Наведений вище аналіз показує, що виробничим напрямом ПрАТ "Придунайського" є технічно-зерновий з розвинутим виноградарством. У звітному році, порівняно з 2022 роком, відбулося значне зменшення частки чистого грошового доходу від реалізації зернових культур та винограду, при збільшенні питомої ваги виручки від реалізації технічних культур, зокрема соняшнику. Для оцінки рівня спеціалізації сільськогосподарського виробництва у товаристві розрахуємо коефіцієнт спеціалізації – K_c , за формулою:

$$K_c = 100 / \sum_{i=1}^n U_i (2i - 1) \quad 2.1;$$

де: U_i – питома вага виду продукції рослинництва чи галузі тваринництва у структурі чистого доходу від реалізації с.-г. продукції, %;

i – порядковий номер виду продукції рослинництва чи галузі тваринництва у ранжированому ряду за зниженням показника питомої ваги;

n – кількість виділених товарних видів продукції і галузей виробництва.

В результаті розрахунку, визначено, що коефіцієнт спеціалізації = 0,38, а це вказує на середній рівень спеціалізації сільськогосподарського виробництва на підприємстві.

Підвищення рівня інтенсифікації виробництва є одним з головних питань для розвитку економіки на сучасному етапі. Інтенсивна форма розширеного відтворення - це форма, за якої приріст показників, що характеризують результати виробництва, перевищує приріст витрат на забезпечення його розвитку.

Необхідно розуміти, що хоча підвищення інтенсивності виробництва обумовлено науково-технічним прогресом, воно здійснюється з використанням додаткових ресурсів і вимагає відповідних витрат у кожному наступному періоді. Якщо їх використання в кінцевому підсумку призводить до підвищення інтенсивності виробництва, то необхідність таких значних витрат очевидна. Це визначає важливість внутрішньої інформації, пов'язаної з вибором найбільш ефективного варіанту здійснення цих витрат, їх кількістю та якістю, а також

специфікою схем використання ресурсів для забезпечення інтенсифікації виробництва.

Оскільки результати розвитку та функціонування виробництва є неоднозначними з точки зору показників, що їх характеризують, ця неоднозначність впливає на вираження ступеня інтенсифікації виробництва. Тому, з одного боку, можливі різні оцінки ступеня інтенсифікації виробництва і різні шляхи її досягнення, а з іншого боку, складно визначити відповідний ступінь інтенсифікації виробництва.

За даними таблиці 2.3 розглянемо показники рівня інтенсивності та економічну ефективність інтенсифікації виробництва в ПрАТ "Придунайський".

Через зростання урожайності зернових культур в 2022 році порівняно з 2020 роком в 2,3 рази та впровадження виробництва насіння соняшнику збільшився показник валової продукції в звітному році в порівнянні з базисним в 3,4 рази. Це суттєво відобразилось на рівні рентабельності роботи підприємства, якщо в 2020 році підприємство отримало рівень рентабельності виробництва в 52,4 %, то за 2021 рік він становив 119,5 %, за 2022 рік – 108,4 %. Враховуючи досить несприятливі погодні умови виробництва за досліджуваний період, недостатній рівень опадів та початок війни у 2022 році і всі складнощі, що постали перед вітчизняними виробниками, отримання таких високих прибутків є безумовно визначним результатом.

Показники авансованого капіталу зростають за період дослідження, так станом на 2022 рік становлять 40592 тис.грн., що на 24,1 % вище ніж у 2020 році. Аналізуючи дані таблиці 2.3, варто відмітити, що виробничі витрати в 2022 році дещо зменшуються в звітному році порівняно з 2020 роком на 15,3 %, що пояснюється високим рівнем економії в господарстві з початком війни, що на жаль може негативно вплинути на виробничі показники в наступному періоді. Рівень інтенсивності в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь в 2022 році зменшується: по авансованому капіталу на 19,8 %, основним

виробничим засобам на 43,1 %, виробничим витратам в 45,3 % порівняно з 2020 роком.

Таблиця 2.3

**Рівень інтенсивності та економічна ефективність інтенсифікації
сільськогосподарського виробництва в ПрАТ "Придунайський"**

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	2022р. до 2020р.,%
Авансований капітал, тис.грн.	32722	36217	40592	124,1
Виробничі витрати, тис.грн.	4738	7427	4013	84,7
Валова продукція, тис.грн.	1586,7	6793,7	5456,1	в 3,4 р
Рівень інтенсивності припадає на 100 га с.-г.угідь, тис.грн. -авансованого капіталу	10355,1	7406,3	8301,0	80,2
-основних виробничих засобів	2983,9	1976,7	1696,7	56,9
-виробничих витрат, тис.грн	1499,4	1518,8	820,7	54,7
Витрати на добрива з розрахунку на 100 га ріллі, тис.грн	540,0	223,6	131,2	24,3
Одержано з розрахунку на 100 га с.-г.угідь				
-валової продукції - всього, тис.грн.	502,1	1389,3	1115,8	в 2,2 р
-чистого доходу (виручки), тис.грн.	2184,5	2571,2	1692,6	77,5
-валового прибутку, тис.грн.	751,3	1399,6	880,6	117,2
Вироблено валової продукції на:				
-1грн виробничих затрат, грн.	0,33	0,91	1,36	в 4,1 р
-1грн авансованого капіталу, грн.	0,05	0,19	0,13	в 2,8 р
-1грн, основних виробничих засобів, грн.	0,17	0,70	0,66	в 3,9 р
Урожайність зернових культур з 1га, ц	12,9	39,2	30,0	в 2,3 р
Рівень рентабельності виробництва, %	52,4	119,5	108,4	X

Джерело: складено автором

Однак, відносно зменшення вкладень у виробництво не призвело до негативних результатів, та відмічаємо зростання виробництва валової продукції в розрахунку на 1 грн. авансованого капіталу в 2,8 рази, на 1 грн. основних виробничих засобів в 3,9 рази, на 1 грн. виробничих витрат в 4,1 рази. Тобто на підприємстві, незважаючи на зниження вкладень, економічна ефективність виробництва зростає.

2.2. Аналіз рівня ефективності використання ресурсного потенціалу на підприємстві

Сільськогосподарське виробництво є ефективним лише за умови максимального використання наявного ресурсного потенціалу - землі, основних засобів, оборотних активів та робочої сили - для виробництва максимально конкурентоспроможної продукції. Така умова створює можливість виробляти продукцію високої якості відповідно до потреб ринку, асортименту та сезону продажу, з оптимальними витратами трудових, матеріальних та фінансових ресурсів на одиницю продукції..

Аналізуючи наявність та ефективність використання земельних ресурсів у господарстві, за даними таблиці 2.4. відмічаємо, що площа використання угідь у господарстві зростає, що є позитивним фактом з точки зору зростання виробничих потужностей. Слід також відмітити, що значну частку угідь підприємства, а саме 91 га, займають багаторічні насадження. Розглядаючи ефективність використання земельних угідь по виробництву валової продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, спостерігаємо збільшення в 2,2 рази. Зріс також валовий прибуток на 17,2 %, що зважаючи на суттєве збільшення сільськогосподарських угідь, свідчить про суттєве економічне покращення. Це підтверджує також такий показник, як чистий прибуток на 100 га. с.г. угідь. Якщо в 2020 році відмічаємо збиток в сумі 178,2 тис. грн., то в звітному році прибуток склав 189,2 тис.грн. Дана ситуація є наслідком суттєвого зменшення об'ємів виробництва через несприятливі умови виробництва у базисному році, при покращенні в наступні роки. Аналізуючи виробництво основних видів продукції в розрахунку на 100 га відповідних угідь, відмічаємо, що по всіх видах продукції воно відновлюється та зростає при порівнянні 2022 року з 2020 роком.

Таблиця 2.4.

**Забезпеченість земельними ресурсами та ефективність їх використання в
ПрАТ «Придунайський»**

Показники	Роки			2022 рік в % до 2021 року
	2020	2021	2022	
Землезабезпеченість, га:				
сільськогосподарських угідь	316	489	489	154,7
рілля	226	398	398	в 1,8 р
багаторічні насадження	90	91	91	101,1
Ступінь розорюваності сільськогосподарських угідь	0,72	0,81	0,81	113,8
Припадає на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн.				
валової продукції	502,1	1389,3	1115,8	в 2,2 р
валового прибутку	751,3	1399,6	880,6	117,2
чистого прибутку /+/, збитку -/-	-178,2	797,3	189,2	-
Вироблено продукції на 100 га відповідних угідь, ц:				
озима пшениця	112,4	1384,4	1175,1	в 10,4 р
ячмінь озимий	-	366,8	713,8	-
насіння соняшнику	-	1118,1	572,1	-

Джерело: складено автором

Розвиток сільського господарства значною мірою залежить від стану матеріально-технічної бази, основною ланкою якої є основні засоби, їх якісного складу та раціонального співвідношення. Наявність, якість та ефективність використання основних засобів є важливим фактором забезпечення нормальних умов виробничого процесу та підвищення його ефективності.

Розглядаючи забезпеченість господарства основними засобами та ефективність їх використання, згідно даних таблиці 2.5., відмічаємо, що середньорічна вартість їх зростає при порівнянні 2022 та 2020 років на 9 %. Що є позитивним показником, так як свідчить про певне відновлення та закупівлю основних засобів для процесу виробництва.

Таблиця 2.5.

**Забезпеченість ПрАТ «Придунайський» виробничими засобами та
економічна ефективність їх використання**

Показники	Роки			2022 рік до 2020 року	
	2020	2021	2022	(+: -)	%
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	8239,5	9547,5	8981,5	742,0	109,0
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис.грн.	18805	21993	25566	6760,5	136,0
Норма прибутку /+/, збитку /- / %	-2,1	12,4	2,7	4,8	X
Капіталозабезпеченість, тис грн.	26,1	19,5	18,4	-7,7	70,4
Капіталоозброєність, тис грн.	117,7	232,9	213,8	96,1	в 1,8 р
Капіталомісткість, грн.	5,19	1,41	1,65	-3,55	31,7
Капіталовіддача, грн.	0,19	0,71	0,61	0,41	в 3,2 р

Джерело: складено автором

Слід також відмітити, що з врахуванням зменшення кількості працівників та зростання площі сільськогосподарських угідь, капіталоозброєність в господарстві зростає за 2020 – 2022 роки в 1,8 рази, капіталозабезпеченість зменшилась на 29,6 %. Аналізуючи показники ефективності використання основних засобів також відмічаємо позитивні тенденції. Капіталовіддача господарства зросла в 3,2 рази, капіталомісткість зменшилась на 68,3 %, що пояснюється суттєвим зростанням виробництва продукції у звітному році. Показник норми прибутку також має позитивну тенденцію і зростає на 4,8 відсоткових пункти. Середньорічна вартість оборотних засобів, в порівнянні даних за звітний та базисний роки, зросла 36 %, що є позитивним фактом, з точки зору забезпечення безперебійності виробничого процесу.

Аналіз наявності та ефективності використання трудових ресурсів розглянемо на основі даних таблиці 2.6.

Загальна кількість працівників в господарстві за досліджуваний період зменшується на 40 % і становить 42 працівники. Аналізуючи ефективність використання трудових ресурсів, відмічаємо збільшення виробництва валової

продукції на одного працівника в 5,7 разів, валового прибутку в 3 рази. По чистому прибутку на 1 середньооблікового працівника в 2020 році було отримано збиток в розмірі 8 тис.грн., а в 2022 році прибуток – 22 тис.грн. Це свідчить про суттєве зростання рівня продуктивності та ефективності використання трудових ресурсів в досліджуваному господарстві за звітний рік.

Таблиця 2.6.

**Ефективність використання трудових ресурсів в
ПрАТ «Придунайський»**

Показники	Роки			2022 рік в % до 2020 року
	2020	2021	2022	
Всього працюючих зайнятих у сільськогосподарському виробництві, чол	70	41	42	60,0
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,85	0,92	0,92	108,2
Річний фонд оплати праці, тис.грн	3634	3390	3579	98,5
Середньорічна оплата 1 працівника, грн	51914,3	82682,9	85214,3	в 1,6 р
Вироблено валової продукції на 1 середньооблікового працівника, тис грн.	22,7	165,7	129,9	в 5,7 р
Валовий прибуток на 1 середньооблікового працівника, тис грн.	33,9	166,9	102,5	в 3 р
Чистий прибуток +/-, збиток -/- на 1 середньооблікового працівника, тис грн.	-8,0	95,1	22,0	-

Джерело: складено автором

Необхідно відмітити суттєве зростання середньорічної оплати праці 1 працівника в 1,6 рази, що в певній мірі стимулює працівників до підвищення продуктивності праці на підприємстві. Керівництво підприємства, заради підвищення продуктивності праці, пішло на непопулярні кроки по скороченню кількості працюючих при збільшенні оплати праці. І ці кроки, як ми бачимо себе виправдали.

2.3 Оцінка ефективності функціонування виробничої діяльності підприємства

На сьогоднішній день сільськогосподарське виробництво перебуває у досить важкому стані, є низько прибутковою і потребує суттєвих фінансових вкладень. Військова агресія з боку російської федерації ще більше ускладнила виробничо-господарську діяльність аграрних підприємств. Виробники працюють в умовах ризику і невизначеності, що і спричиняє суттєвий негативний вплив на результати господарювання. А тому, аналіз ефективності функціонування виробничої діяльності підприємства є досить актуальною проблемою.

Виробництво є одним з найважливіших процесів у діяльності підприємства. Основною метою обліку виробництва є своєчасне, повне і достовірне відображення фактичної величини і складу витрат та контроль за використанням усіх видів виробничих ресурсів, а також за обсягом виробництва продукції в натуральному і грошовому вираженні.

Метою аналізу ефективності сільськогосподарського виробництва є систематичне спостереження за змінами в динаміці та дотриманням запланованих обсягів виробництва. Важливим організаційним фактором є визначення впливу факторів на обсяги виробництва та виявлення резервів у господарстві щодо збільшення виробництва продукції, поліпшення її асортименту та якості, зниження втрат. І як результат - оцінка діяльності господарства щодо використання можливостей збільшення виробництва з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних факторів; розробка заходів з освоєння виявлених резервів збільшення виробництва.

Врожайність сільськогосподарських культур є одним з найважливіших якісних показників, який безпосередньо впливає на величину валового збору. На врожайність впливає низка факторів, які або залежать від людини, або не зовсім піддаються її контролю (природно-кліматичні умови). Тому вивчення динаміки врожайності представляє практичний інтерес. При аналізі

врожайності необхідно вивчити динаміку зростання протягом досліджуваного періоду і вказати заходи, що вживаються підприємством для підвищення врожайності.

Розглянемо динаміку урожайності в ПрАТ «Придунайський» за останні три роки (таблиця 2.7).

Таблиця 2.7.

Динаміка урожайності в ПрАТ «Придунайський» ц/га.

Показники	Роки			В середньому за 2020-2022рр	2022 рік в % до 2020 року
	2020	2021	2022		
Озима пшениця	12,7	39,4	22,4	24,8	в 1,8 р
Ячмінь озимий	-	38,4	67,6	53,0	-
Кукурудза на зерно	12,9	-	-	12,9	-
Соняшник	-	20,2	15,5	17,9	-
Виноград	12,2	11,0	16,7	13,3	137,2

Джерело: складено автором

Дані таблиці свідчать про загальний низький рівень урожайності в господарстві на протязі досліджуваного періоду, що в певній мірі є наслідком негативних погодних умов виробництва, що є характерним для району господарювання та недотримання технологій виробництва рослинницької продукції. Загалом, кращим роком по урожайності в рослинництві є 2022 рік. Найбільш невдалим роком є базисний рік. Збільшення урожайності при порівнянні 2022 року з 2020 роком, становить по озимій пшениці 1,8 рази, винограду 37,2 %. Загалом виробництво продукції рослинництва в ПрАТ «Придунайський» представлена кількома сільськогосподарськими культурами, що зумовлено незначними площами під виробництвом та незначними фінансовими можливостями. Значними резервами збільшення виробництва на підприємстві є багаторічні насадження. Проблема низької урожайності яких, також пов'язана з недостатнім рівнем вологи.

Динаміка валового виробництва продукції рослинництва в господарстві представлена в таблиці 2.8.

Зростання урожайності за досліджуваний період, призвело до збільшення валового збору в звітному році в порівнянні з базисним по озимій пшениці в 18,4 рази, винограду на 38,7 %. По решті видам продукції було не стабільним за досліджуваний період.

Таблиця 2.8.

**Динаміка валового виробництва продукції рослинництва в
ПрАТ «Придунайський»**

Види продукції	Роки			В середньому за 2020-2022 рр.	2022 рік до 2020 року	
	2020	2021	2022		(+.-)	%
Зернові всього, ц	1866	6970	7518	5451,3	5652	в 4 р
в.т.ч пшениця	254	5510	4677	3480,3	4423	в 18,4 р
ячмінь озимий	-	1460	2841	2150,5	2841	-
кукурудза на зерно	1612	-	-	1612	-1612	-
Соняшник	-	4450	2277	3363,5	2277	-
Виноград	1097	1004	1522	1207,7	425	138,7

Джерело: складено автором

Основними факторами та причинами, що впливають на зміну обсягу виробництва сільськогосподарської продукції є розмір посівної площі та урожайність сільськогосподарських культур. Із збільшенням посівної площі та ростом урожайності збільшується і валовий збір, та навпаки, скорочення площі і зниження урожайності веде до недобору продукції.

Для підведення підсумків по виробництву продукції підприємства необхідно оцінити їх ефективність. В загальному вигляді економічна ефективність - це відношення отриманих результатів в процесі виробництва до понесених при цьому витрат. Отже, розглянемо показники ефективності виробництва основних видів продукції в ПрАТ «Придунайський» за даними таблиці 2.9.

Аналізуючи дані якої відмічаємо, що як виробничі, так і економічні показники в порівнянні 2022 року з 2020 роком, суттєво покращились по всім культурам.

Таблиця 2.9

Динаміка показників економічної ефективності виробництва основних видів продукції в ПрАТ «Придунайський»

Показники	Роки			Відхилення 2022 року від 2020 року	
	2020	2021	2022	(+,-)	%
Озима пшениця					
Валовий збір, ц	254	5510	4677	4423,0	в 18,4 р
Виробнича собівартість, тис. грн.	669,1	1254,2	1381	711,9	в 2,1 р
Собівартість 1 ц, грн.	2634,3	227,6	295,3	-2339,0	11,2
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн.	324,5	1531,4	791,6	467,1	в 2,4 р
Середня ціна реалізації 1 ц, грн.	838,9	610,9	749,6	-89,3	89,4
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	15,1	3137,5	1876,3	1861,2	в 124 р
Валовий прибуток +/-, збиток -/- від реалізації, тис. грн.	-309,4	1606,1	1084,7	1394,1	-
Рівень рентабельності +/-, збитковості -/- виробництва, %	-95,3	104,9	137,0	232,4	X
Соняшник					
Валовий збір, ц	-	4450	2277	2277,0	-
Виробнича собівартість, тис. грн.	-	1765,6	1762,5	1762,5	-
Собівартість 1 ц, грн.	-	396,8	774,0	774,0	-
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн.	-	1985,7	1763	1763,0	-
Середня ціна реалізації 1 ц, грн.	-	1020,0	1828,6	1828,6	-
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	-	7566,8	4163,7	4163,7	-
Валовий прибуток від реалізації, тис. грн.	-	5581,1	2400,7	2400,7	-
Рівень рентабельності виробництва, %	-	281,1	136,2	-	-
Виноград					
Валовий збір, ц	1097	1004	1522	425,0	138,7
Виробнича собівартість, тис. грн.	605,6	535,7	802,7	197,1	132,5
Собівартість 1 ц, грн.	552,1	533,6	527,4	-24,7	95,5
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн.	645,2	608,3	897	251,8	139,0
Середня ціна реалізації 1 ц, грн.	708,8	916,5	767,1	58,3	108,2
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	777,6	920,2	1167,6	390,0	150,2
Валовий прибуток від реалізації, тис. грн.	132,4	311,9	270,6	138,2	в 2 р
Рівень рентабельності виробництва, %	20,5	51,3	30,2	9,6	X

* - відсоткових пунктів

Джерело: складено автором

Загалом прибутковим за 2020 рік було лише виробництво винограду, рівень рентабельності склав 20,5 %, при відносно невеликих об'ємах виробництва. Суттєве покращення виробничих показників у звітному році, як вже відмічалось, призвело до зростання прибутковості решти сільськогосподарських культур.

Зокрема, по озимій пшениці валовий прибуток склав 1084,7 тис.грн., соняшнику – 2400,7 тис. грн., винограду – 270,6 тис. грн. Якщо провести аналіз маркетингової політики підприємства за досліджуваний період, а

зокрема цінову політику, відмічаємо задовільний рівень реалізаційних цін особливо зважаючи на ситуацію, що склалась на ринку в 2022 році.

Загалом, слід відмітити прибутковість виробництва всіх видів продукції на підприємстві за 2021-2022 роки, що свідчить про ефективність управління. А тому, керівництву підприємства необхідно надалі провадити ефективну виробничу та економічну діяльність, для підвищення рівня економічної ефективності.

Загальні показники економічної ефективності виробництва в ПрАТ «Придунайський» та їх динаміку приведено в таблиці 2.10.

Аналізуючи дані таблиці відмічаємо, що вартість валової продукції в господарстві за досліджуваний період зросла в 3,4 рази. Вартість реалізованої продукції збільшилась в порівнянні 2022 року з 2020 роком на 19,9 %. Підприємство за 2021 - 2022 роки отримувало прибутки, в той час як базисний рік був збитковим для підприємства. Так чистий збиток за 2020 рік становив 563 тис.грн., при отриманні прибутку за 2022 рік в розмірі 925 тис.грн. В середньому, за досліджуваний період, чистий прибуток склав 1420,3 тис. грн., рівень рентабельності діяльності підприємства - 26,3 %. Рівень рентабельності виробництва – 93,4 %, рівень рентабельності продажу – 46,9 %. Загалом, найбільш вдалим за виробничими та економічними показниками, згідно даних таблиці, був 2021 рік. Чистий прибуток за який становив 3899 тис. грн.

Отже, як ми бачимо, керівництво провадить ефективне виробництво та управління на досліджуваному господарстві в цілому за досліджуваний період, зважаючи на об'єктивні причини негативних виробничих показників за базисний рік.

Таблиця 2.10.

**Динаміка показників економічної ефективності виробництва в
ПрАТ «Придунайський»**

Показники	Роки			В середньому за період 2020-2022 рр.	2022 рік в % до 2020 року
	2020	2021	2022		
Вартість валової продукції, тис.грн.	1586,7	6793,7	5456,1	4612,2	в 3,4 р
Вартість чистого доходу, тис.грн.	6903	12573	8277	9251,0	119,9
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн.	4529	5729	3971	4743,0	87,7
Валовий прибуток, тис.грн.	2374	6844	4306	4508,0	в 1,8 р
Чистий прибуток /+/, збиток /-/, тис.грн.	-563	3899	925	1420,3	-
Вироблено валової продукції, в розрахунку на: 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн..	502,1	1389,3	1115,8	1002,4	в 2,2 р
100 грн. основних виробничих засобів, грн	19,3	71,2	60,7	50,4	в 3,2 р
1-го працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві, тис. грн..	22,7	165,7	129,9	106,1	в 5,7 р
Припадає чистого прибутку /+/, збитку /-/ в розрахунку на: 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн..	-178,2	797,3	189,2	269,4	-
100 грн. основних виробничих засобів, грн..	-6,8	40,8	10,3	14,8	-
1-го працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві, тис.грн	-8,0	95,1	22,0	36,4	-
Рівень рентабельності /+/, збитковості /-/, %	-12,4	68,1	23,3	26,3	X
Рівень рентабельності виробництва, %	52,4	119,5	108,4	93,4	X
Рівень рентабельності продажу, %	34,4	54,4	52,0	46,9	X

Джерело: складено автором

Попередні дослідження показали, що за період 2020-2022 років в товаристві, в цілому, покращились кінцеві фінансові показники діяльності. З метою більш ґрунтовного аналізу тенденції їх формування розглянемо показники таблиці 2.11.

Оцінка фінансово-економічних показників свідчить, що результативність процесу господарювання ПрАТ «Придунайський» за три останні роки характеризується стабільною тенденцією покращення.

Таблиця 2.11

**Показники фінансових результатів діяльності
в ПрАТ «Придунайський», тис грн**

Показники	Роки			2022р. до 2020р.	
	2020	2021	2022	(+, -)	%
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	6903	12573	8277	1374	119,9
Собівартість реалізованої продукції	4 529	5 729	3 971	-558	87,7
Валовий прибуток	2374	6844	4306	1932	в 1,8 р
Інші операційні доходи	239	1 915	142	-97	59,4
Адміністративні витрати	1 745	2 060	2 388	643	136,8
Витрати на збут	132	188	335	203	в 2,5 р
Інші операційні витрати	209	1698	42	-167	20,1
Фінансові результати від операційної діяльності (прибуток)	527	4813	1683	1156	в 3,2 р
Фінансові витрати	1090	914	427	-663	39,2
Чистий прибуток	-563	3899	925	1488	-

Розмір чистого доходу підприємства збільшився на 19,9 % і склав у звітному періоді 8277 тис. грн. Розмір валового прибутку підприємства збільшився у 1,8 рази - до 4306 тис. грн. Чистий прибуток господарства в звітному році склав 925 тис.грн. Операційна діяльність була основним видом діяльності підприємства, що забезпечила товариство відповідним рівнем доходу та прибутку. Фінансова та інвестиційна діяльності у товаристві за останні роки не здійснювалась, що пояснюється негативними економічними показниками у базисному році та важкою політичною і економічною ситуацією в 2022 році.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВНУТРІШНЬОВИРОБНИЧОГО ПЛАНУВАННЯ В ПРАТ «ПРИДУНАЙСЬКИЙ»

3.1. Напрямки оптимізації виробничої програми підприємства

Зважаючи на галузеву структуру ПрАТ "Придунайський", а саме відсутність галузі тваринництва і умов для її впровадження, розглянемо напрямки оптимізації виробничої програми рослинницької галузі. Комплекс заходів з підвищення ефективності функціонування цієї галузі включає заходи, які реалізуються на національному чи галузевому рівні та заходи, які здійснюються рівні окремих сільськогосподарських підприємств.

Серед макроекономічних чинників, прийнятих та впроваджених на державному рівні, можна виділити низку фінансово-економічних та організаційних заходів, що особливо актуальними та необхідними для підтримки агробізнесу в цей час.

Серед фінансових інструментів раціоналізації розвитку аграрного сектору можна виділити наступні:

- Створення державного продовольчого резерву;
- Здешевлення коротко-, середньо- та довгострокових кредитів для сільськогосподарських виробників;
- Зменшення вартості страхових внесків для виробників;
- Закупівля та зберігання високоякісного насіння та саджанців;
- Заходи по боротьбі зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських культур;
- Стимулювання високотехнологічного рослинництва та розвиток ресурсозберігаючих технологій;
- Підтримка рослинництва на зрошуваних землях у районах з несприятливими кліматичними умовами, відновлення та розвиток систем

централізованого зрошення, створення та фінансування системи прогнозування врожаю сільськогосподарських культур, зокрема із використанням космічних технологій, створення служби моніторингу, аналізу та прогнозування кон'юнктури ринку продовольства, поширення інформації серед учасників ринку;

- Розвиток інфраструктури аграрного ринку, нове обладнання та сертифікація державних лабораторій якості продукції та створення єдиної системи якості;
- Адаптація стандартів виробництва продукції рослинництва до вимог світового ринку та євроінтеграційних намірів, а також розробка нових стандартів;
- Проведення цільових досліджень;
- Стимулювання внутрішніх та зовнішніх інвестицій в аграрний сектор України, що забезпечується створенням стабільних та прозорих умов ведення бізнесу.

До організаційно-економічних заходів, які сприятимуть підвищенню ефективності виробництва продукції рослинництва на сучасному етапі розвитку агропромислового комплексу України, можна віднести наступні:

- 1) Удосконалення та адаптація українського законодавства до вимог Світової організації торгівлі та потреб ринку.
- 2) Розвиток ринку землі.
- 3) Створення максимально сприятливих умов для імпорту високоефективної сільськогосподарської техніки, якісного насіння, пестицидів та інших ресурсів, необхідних для підвищення ефективності рослинництва (скасування ввізних мит та податкових преференцій).
- 4) Розвиток стимулюючої функції митної політики.
- 5) Гарантування права власників продукції на вільний збут своєї продукції та недопущення встановлення адміністративних, кількісних та якісних обмежень на вільне переміщення продукції в межах України та на експорт.

б) Сприяння експорту сільськогосподарської продукції.

Ці заходи спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку сектору рослинництва та "правил гри" на продовольчому ринку, які зачіпають економічні інтереси українських сільгоспвиробників. Ці заходи не залежать від окремих виробників, а реалізуються на державному рівні шляхом прийняття відповідних законодавчих та нормативних актів, а також сприятливої інвестиційної, фінансово-кредитної та зовнішньої політики.

Фактори, що впливають на ефективність сільськогосподарського виробництва на мікроекономічному рівні (окремі фермерські господарства), включають чотири основні групи: агробіологічні, технологічні, організаційно-економічні та соціальні.

У першій групі (агротехнічні та біологічні фактори) найважливішими факторами є використання перспективних та районованих сортів і гібридів, застосування науково обґрунтованих та ефективних систем обробітку ґрунту та системи боротьби зі шкідниками.

До другої групи факторів підвищення ефективності рослинництва (технічні фактори) належать системи обробітку ґрунту та збиральна техніка.

Третя група факторів (організаційно-економічні фактори) включає організацію праці, економічні стимули та державне регулювання продовольчого ринку.

Четверта група факторів включає заходи з підвищення кваліфікації сільськогосподарських кадрів та розробку і використання сучасних форм і методів мотивації робочої сили.

Усі фактори, які прямо чи опосередковано впливають на умови та результати виробництва - урожайність, валовий збір, продуктивність праці та рентабельність - тісно пов'язані між собою.

Одним з найбільш дієвих заходів підвищення ефективності в рослинництві є перехід на сучасні технології виробництва, що означає одночасне впровадження нової системи землеробства, заснованої на енерго- та

ресурсозбереженні в усіх її елементах, при збереженні високої продуктивності ріллі та родючості ґрунтів.

Накопичений досвід провідних виробників продукції рослинництва свідчить, що найбільш доступним заходом на сучасному етапі розвитку ринкових умов в аграрному секторі є масове застосування новітніх технологій виробництва.

До резервів підвищення ефективності виробництва можна віднести боротьбу з втратами продукції при зборі врожаю. Проблема втрат продукції є досить актуальною для більшості аграрних формувань і може бути поділена на декілька підгруп: до першої відносяться втрати, пов'язані з недоодержанням врожаю внаслідок розвитку ерозійних процесів ґрунту, друга група викликана техногенними причинами (забруднення ґрунту, води тощо), третя група пов'язана з витратою врожаю безпосередньо від час збирання, четверта – втрати, які мали місце при зберіганні продукції.

Не менш важливим напрямком підвищення ефективності в аграрному секторі є матеріально-технічне оснащення виробників. Нинішня забезпеченість сільськогосподарськими засобами виробництва не дозволяє забезпечити регулярне виробництво, безпеку, безперебійне постачання продукції споживачам та раціональне використання продовольчих ресурсів. Заходи із запровадження лізингового механізму в Україні та створення машинно-технологічних центрів є обмеженими і не призводять до суттєвого покращення ситуації в рослинництві. Тому необхідна програма стимулювання попиту сільськогосподарських виробників на нову техніку та заохочення господарств до переходу на інтенсивні та механізовані технології виробництва.

Важливою сферою для покращення управління та організації виробництва є планування землекористування, тобто більш ефективне розміщення та використання всіх наявних сільськогосподарських угідь.

Сучасні системи землеробства широко використовують результати науково-технічних процесів і передового досвіду. Метою є інтенсивне використання ґрунту, відновлення родючості та збільшення виробництва

продукції з гектара ріллі. Удосконалення та розвиток системи землеробства є основою для отримання високих і гарантованих врожаїв усіх сільськогосподарських культур.

Розробляючи або вдосконалюючи систему землеробства, керівництво ПрАТ "Придунайський" має приділяти особливу увагу поліпшенню структури посівних площ. Планування занадто великих площ інтенсивних посівів, недотримання науково обґрунтованих систем землеробства, постійне порушення сівозміни, недостатнє використання органічних добрив, розвиток хвороб і шкідників у посівах призводять до стагнації сільського господарства і втрати продукції.

Враховуючи поточну ринкову кон'юнктуру на фактори виробництва та послуги, планувати зниження собівартості продукції рослинництва не є економічно обґрунтованим, оскільки ціни на фактори виробництва мають стійку тенденцію до зростання. Тому найбільш об'єктивним шляхом підвищення ефективності виробництва є збільшення врожайності за рахунок інтенсифікації виробничих процесів. Додаткові витрати на інтенсифікацію виробництва мають бути відшкодовані за рахунок подальшого збільшення прибутків підприємства.

Перспективні резерви зниження собівартості продукції рослинництва часто пов'язані зі значними організаційними, технічними та іншими зусиллями, які потребують додаткових інвестицій. Це стосується насамперед можливого збільшення обсягів виробництва. За інших рівних умов збільшення обсягів виробництва призводить до зниження собівартості продукції за рахунок відносно постійних витрат на управління виробництвом (так званих постійних витрат). Хоча цей шлях зниження витрат є дуже простим, він має певні недоліки. Існуючі виробничі потужності компанії та попит на цю продукцію можуть обмежувати збільшення обсягів виробництва.

При пошуку резервів підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва важливе значення має зниження собівартості продукції за

кожним елементом витрат. Слід мати на увазі, що причинами перевитрат за окремими елементами витрат можуть бути наступні:

1. Витрати на оплату праці: дотримання норм виробітку, особливо якщо вони безпідставно знижені, перехід на підвищені розцінки, завищення та ненавмисні помилки при нарахуванні основних і додаткових виплат, заміна окремих механізованих робіт ручною працею, пересіви тощо;

2. Добрива та насіння: перевитрати можна пояснити збільшенням кількості насіння та добрив, а також вищими цінами за тонну насіння або добрив. Перевитрати на насіння можуть бути виправдані, якщо вони пов'язані з погіршенням якості насіння, тоді як зростання цін може бути пов'язане із заміною власного насіння більш дорогим покупним. Збільшення кількості штучних добрив не можна вважати негативним ефектом, оскільки це призведе до підвищення врожайності,

3. Пестициди: необхідно дотримуватися дозування пестицидів. У разі масового зараження шкідниками, споживання пестицидів має бути збільшене,

4. Будівництво та послуги: сюди входять транспортні послуги, електроенергія, енергопостачання тощо, а сума залежить від обсягу наданих послуг та вартості одиниці продукції,

5. Утримання основних засобів: якщо відпускні ціни зростають, витрати можуть бути пов'язані з паливом, а не з компанією. Однак компанія не повинна допускати надмірних витрат пального на гектар. Коли ціни на пальне зростають і запроваджуються нові норми амортизації, витрати на утримання основних фондів, як правило, зростають,

6. Витрати на управління та обслуговування залежать як від частки прямих витрат на 1 гривну, так і від загальної суми непрямих витрат, тобто якщо непрямі витрати дуже високі, то їх частка зростає.

Отже, для зменшення витрат на виробництво продукції рослинництва в ПрАТ "Придунайський" необхідно запровадити контроль за роботою, яку виконують працівники господарства, щоб уникнути завищення розцінок та випадкових помилок при нарахуванні основних та додаткових виплат, уникати

заміни деяких механізованих робіт ручною працею, знайти кращі канали закупівлі якісних добрив та насіння за найнижчою ціною та на найкращих умовах, не допускати надмірних витрат на розвиток галузі рослинництва.

Опрацювання наведеної вище інформації дозволило визначити основні напрямки підвищення ефективності від впровадження виробничої програми рослинництва в ПрАТ "Придунайський":

- Застосування прогресивних систем землеробства, науково обґрунтованих сівозмін та передових технологій виробництва,
- Стабільної інтенсифікації виробництва за рахунок раціонального використання хімічних засобів та докорінного поліпшення ґрунтів,
- Впровадження у виробництво кращих і високопродуктивних сортів винограду з дотриманням усіх вимог агротехніки,
- Підвищення економічної зацікавленості працівників підприємства та продуктивності праці,
- Велике значення для господарства має здійснення ефективної маркетингової політики, вивчення ринків збуту продукції, пошук кращих з них, аналіз основних конкурентів і потреб споживачів. У зв'язку з цим рекомендується поєднати основні функції одного з головних спеціалістів підприємства (економіста або менеджера) з функціями маркетингових досліджень, що дозволить значно покращити кінцеві результати розвитку галузі рослинництва в ПрАТ "Придунайський".

Тому в довгостроковій перспективі в господарстві за виробничою програмою рослинництво має розвиватися на принципах інтенсифікації виробництва, тобто лише за рахунок підвищення врожайності. Досягнення і стабілізація потенціалу врожайності має базуватися на суворому дотриманні технології, використанні виключно зональних сортів і найкращих рослин, а також на повноцінному внесенні добрив у ґрунт.

3.2 Проєктування виробничої програми підприємства

Загалом, розробка виробничої програми для аграрного сектору починається з визначення очікуваних розмірів посівних площ та врожаю. За нинішньої конкурентної ситуації в аграрному секторі економіки країни єдиним способом досягти довгострокового зростання є інтенсифікація сільськогосподарського виробництва. Це означає збільшення обсягу капіталу, інвестованого на гектар посівних площ. Об'єктивним наслідком підвищення інтенсивності сільського господарства є збільшення рівня врожайності, а отже і прибутковості.

Одним із шляхів підвищення прибутковості рослинництва є розробка та впровадження високоврожайних, стійких до хвороб сортів і гібридів, придатних для вирощування на зрошуваних землях. У цьому контексті особливо важливим є вдосконалення селекції та насінництва.

У сучасних умовах ведення сільського господарства неможливо досягти високих врожаїв без використання мінеральних добрив. Економічні та біоенергетичні оцінки декількох дослідів з внесення добрив при вирощуванні, наприклад, озимої пшениці в різних кормових культурах показали, що у відносно багатих поживними речовинами ґрунтах найбільший ефект досягається при використанні адаптованого фосфорно-калійного добрива в дозах P60K60. У варіантах з повним неорганічним удобренням більш доцільним є додавання низьких доз азотних добрив (N30P30K60).

Крім основного внесення добрив, на практиці неорганічні добрива часто вносять одночасно з посівом і в якості підживлення восени або навесні. Ці два методи слід розглядати як взаємодоповнюючі заходи, і вони є економічно ефективними лише у випадках, коли мінеральні добрива не були внесені під час оранки або культивації перед посівом, або коли норма їх внесення була недостатньою.

Однак визнано, що навіть за наявності достатньої кількості води, поживних речовин та інших факторів у ґрунті, високі врожаї не можуть бути

досягнуті, якщо посіви пошкоджені хворобами, шкідниками та великою кількістю бур'янів. Хвороби також можуть значно знизити врожайність, як і дефіцит поживних речовин, і часто змінюють реакцію рослин на внесення добрив. У цих випадках протруювання насіння є важливою частиною програми.

Інтенсифікація рослинництва також неможлива без широкої механізації виробництва. Вона є основою для впровадження інтенсивних та індустриальних технологій вирощування сільськогосподарських культур і забезпечує підвищення продуктивності праці на виробництві. Наявність надійної механізованої системи дозволяє господарствам виконувати всі види робіт якісно та в оптимальні агротехнічні строки, що сприяє підвищенню врожайності та суттєвому зменшенню втрат продукції.

Інтенсивна технологія рослинництва базується на комплексному використанні всіх факторів, що сприяють інтенсивному розвитку галузі рослинництва (комплексна механізація, застосування оптимальних доз неорганічних добрив, гербіцидів, впровадження високоврожайних сортів, розсади, використання високоякісного насіння тощо). Вона передбачає використання комплексу агротехнологічних та організаційних заходів для досягнення високих врожаїв. Економічна ефективність інтенсивних технологій визначається шляхом порівняння додаткових виробничих витрат і додаткової продукції та характеризується збільшенням амортизації додаткових виробничих витрат.

В сучасних умовах господарювання конкурентоспроможність виробництва сільськогосподарських культур залежить від освоєння господарством технологій обробітку ґрунту. ПрАТ "Придунайський" діюча технологія вирощування включає в себе загальні, добре зарекомендовані для існуючої природно-кліматичної зони, підходи. А також якісно і в оптимальні строки проводять обробіток ґрунту, посів сільськогосподарських культур, догляд за ними й збирання врожаю.

Для досягнення сталих врожаїв сільськогосподарських культур важливе значення має їх сортовий склад, поліпшення селекційної роботи та збереження вирощеного врожаю.

Проведений економічний аналіз ПрАТ "Придунайський" як об'єкта виробництва рослинницької продукції є основою для обґрунтування постановки задачі планування розвитку рослинницької галузі на перспективу. Ефективність розрахунків перспективного плану цілком залежить від достовірності вхідних параметрів. Особливо стосується прогнозування продуктивності землеробства, собівартості і цін реалізації продукції, планових обсягів виробництва тощо. З точки зору визначення розмірів виробництва і концентрації галузей головним є визначення розмірів землекористування та планових посівних площ.

При плануванні посівних площ сільськогосподарських культур було враховано: потребу в конкретних видах продукції рослинництва; ефективності та рентабельності окремих культур; обмеження в сівозмінах із врахуванням найкращих попередників, забезпеченість земельними, трудовими, фінансовими і матеріальними ресурсами. Для обґрунтування структури посівів сільськогосподарських культур для суб'єкта дослідження були використані схеми сівозмін, що склались у господарстві. З урахуванням вимог сівозмінної системи землеробства, планові розміри посівів сільськогосподарських культур були визначені у такому співвідношенні (табл. 3.1).

Дані таблиці свідчать, що за проектом на 2025 рік площа ріллі в порівнянні з середнім за 2020 – 2022 роки, збільшується на 57,3 га так, як розрахунок проводився по фактичним угіддям за 2022 рік та враховувалась можливість до певного зростання. В наслідок даного збільшення, загальні посіви зросли на 56,3 га. Збільшення загальної посівної площі, дає змогу в проекті на 2025 рік зпланувати зростання площ посівів під виробництво всіх товарних видів продукції.

Таблиця 3.1

Склад і структура посівів продукції рослинництва в ПрАТ**"Придунайський" на перспективу, 2025 рік**

Види продукції	В середньому за 2020 - 2022 роки		Проект на 2025 рік		2025р до середньорічного (2020-2022pp)	
	га	%	га	%	(+,-)	%
Зернові та зернобобові - всього	191,3	61,0	245	66,2	53,7	128,0
з них: пшениця озима	123,0	39,2	130	35,1	7,0	105,7
ячмінь озимий	26,7	8,5	65	17,6	38,3	в 2,4 р
кукурудза на зерно	41,7	13,3	50	13,5	8,3	120,0
Технічні - всього	122,3	39,0	125,0	33,8	2,7	102,2
соняшник	122,3	39,0	125	33,8	2,7	102,2
Всього посівів	313,7	100,0	370,0	100,0	56,3	118,0
Пари	27,0	х	28,0	х	1,0	103,7
Всього ріллі	340,7	х	398,0	х	57,3	116,8

Джерело: складено автором

За проектом на 2025 рік, пропонується відновлення виробництва кукурудзи на зерно, посіви якої за 2021-2022 роки було відсутнє, а попит на дуну продукцію є високим. Так площа посіву під дану культуру запланована в розмірі 50 га. Площа посіву пшениці озимої зростає, в порівнянні планового показника на 2025 рік з середнім за 2020-2022 роки, на 7 га., або 5,7 %, ячменю озимого на 38,3 га., або в 2,4 рази, що пояснюється високим рівнем урожайності даної культури в досліджуваному періоді. Площі під вирощуванням насіння соняшника на підприємстві в структурі посівів за 2020-2022 роки становили 39 %, що є дуже високим показником. Але в ситуації, коли сільськогосподарське підприємство має проблеми з зберіганням та вивозом продукції на реалізацію внаслідок обстрілів ворога, можна погодитись з виробництвом товарів, що є меншими за об'ємами та вартіснішими за ціною.

На підприємстві, в середньому за досліджуваний період, площа під паром становила 27 га., що є на нашу думку нормальним показником, а тому за проектом заплановане її зростання лише на 1 га.

Значну частку земель господарства займають багаторічні насадження, а саме виноградники, площа під якими у 2022 році становила 91 га. В проєкті ми не будемо рекомендувати закладення нових площ насаджень, що обґрунтовується високим рівнем витрат та нестабільність ситуації в країні. На наш погляд, кращим варіантом є впровадження процесів інтенсифікації виробництва, тобто направляти зусилля на підвищення урожайності продукції виноградарства, як і решти культур підприємства.

Планування обсягів виробництва продукції на перспективу знаходить також своє відображення в річній виробничій програмі підприємства. В основі розрахунків якої покладено розроблення та застосування оптимальної структури посівних площ та планова урожайність сільськогосподарських культур. Планування урожайності на перспективу базується на визначенні рівня, досягнутого в попередні роки (в середньому за 2020-2022), виявленні тенденцій і співвідношення показників максимальної і мінімальної урожайності за ці роки в розрізі культур, на підставі аналізу урожайності за кращий рік в господарстві, а також на розрахунках обґрунтованого приросту урожайності від системи конкретних заходів.

Тобто, при прогнозуванні рівня урожайності та валових зборів був врахований досягнутий рівень урожайності сільськогосподарських культур в господарстві на протязі 2020-2022 років, а також обґрунтована необхідність впровадження нових, високопродуктивних сортів, повноцінне використання якісних добрив і засобів захисту рослин та високий рівень виконання агротехнічних заходів. Прогнозні рівні урожайності розраховувалися за нормативно-ресурсним методом планування.

В таблиці 3.2 представлено планові розрахунки урожайності сільськогосподарських культур в ПрАТ "Придунайський" на перспективу (2023 р.).

Планові показники свідчать, що урожайність озимої пшениці на перспективу становитиме 40,4 ц/га, озимого ячменю – 57,9 ц/га, кукурудзи на зерно – 49,3 ц/га., насіння соняшнику – 23,2 ц/га.

Таблиця 3.2.

**Розрахунок планової урожайності сільськогосподарських культур в
ПрАТ "Придунайський" на перспективу, 2025 рік**

Сільськогосподарські культури	Фактична урожайність за 2020р., ц/га	В середньому за 2020 – 2022 рр. з 1 га, ц	Приріст урожайності за рахунок факторів, ц/га			Проект на 2025 р. з 1 га, ц
			Використання добрив	Поліпшення насінництва	Використання засобів захисту рослин	
Зернові – в середньому	30,0	28,5	х	х	х	46,4
в т.ч. озима пшениця	22,4	24,8	5,6	4,8	5,2	40,4
озимий ячмінь	67,6	53,0	1,5	1,6	1,8	57,9
кукурудза на зерно	12,9	12,9	15,5	10,4	10,5	49,3
Насіння соняшнику	15,5	17,9	1,8	1,9	1,6	23,2

Джерело: складено автором

Урожайність зернових і зернобобових в цілому по групі культур в середньому складе 46,3 ц/га. Загалом, плановий рівень урожайності є досить високим для даної кліматичної зони, але враховуючи досягнутий рівень виробництва за досліджуваний період та наявні фінансові ресурси на забезпечення визначених витрат, заплановані показники є високо ймовірними.

Планування урожайності продукції виноградарства за рахунок приросту, через застосування ряду додаткових технологічних прийомів по виробництву, розглянемо за даними таблиці 3.3. Як ми бачимо, запропоновані заходи по підвищенню урожайності винограду, дадуть змогу за проектом на 2025 рік отримати 36,5 ц/га. Загалом досягнутий рівень урожайності на підприємстві за досліджуваний період по винограду, можна визначити як низький. А тому, через впровадження системи заходів з інтенсифікації виробництва, як вже відмічалось раніше, можна суттєво підвищити рівень урожайності в наступному господарському періоді.

Таблиця 3.3

**Планування урожайності винограду в ПрАТ "Придунайський" на
перспективу, 2025 рік**

Вид насаджень	В середньому за 2020 – 2022 рр. з 1 га, ц	Приріст за рахунок:				Проект на 2025 р. з 1 га, ц
		внесення мінеральних добрив	засобів захисту	обробітку ґрунту	регуляторів росту	
Виноград	13,3	6,2	6,2	4,3	6,5	36,5

Джерело: складено автором

Виходячи з запланованої врожайності та розміру посівних площ та площ насаджень обчислюється валовий збір продукції. Обсяг виробництва продукції в ПрАТ "Придунайський" на перспективу представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Виробництво продукції рослинництва в
ПрАТ "Придунайський" на перспективу, 2025 рік**

Види продукції	Площа, га	Урожайність, ц / га	Валовий збір основної продукції, ц		Вартість валової продукції в постійних цінах 2016р, тис. грн.	
			у початково оприбуткованій вазі	у вазі після доробки	1 ц, грн.	всього, тис. грн.
Зернові та зернобобові	245	46,4	11484	11369	X	2795,0
в т.ч. озима пшениця	130	40,4	5254	5201	311,72	1621,3
озимий ячмінь	65	57,9	3766	3728	296,67	1106,0
кукурудза на зерно	50	49,3	2465	2440	317,97	776,0
Насіння соняшнику	125	23,2	2895	2866	816,8	2340,8
Виноград	91	36,5	3323	X	527,86	1754,0
Всього по галузі рослинництва	461	X	X	X	X	7598,1

Джерело: складено автором

Валовий обсяг виробництва зернових вцілому за проектом на 2025 рік становитиме у початковій вазі – 11484 ц, у вазі після доробки – 11369 ц. В тому

числі виробництво озимої пшениці у вазі після доробки становитиме – 5201 ц, озимого ячменю – 3728 ц, кукурудзи на зерно – 2440 ц, насіння соняшнику - 2866 ц. Виробництво продукції виноградарства планується в кількості 3323 ц.

Важливим показником діяльності аграрних формувань є вартість валової продукції, яка розраховується на даний час за постійними цінами 2016р. Як показали попередні розрахунки, загальна вартість валової продукції по господарству на перспективу становитиме 7598,1 тис. грн., в тому числі зернові та зернобобові – 2795 тис.грн, насіння соняшнику – 2340,8 тис.грн., виноград – 1754 тис.грн.

3.3. Економічне обґрунтування виробничої програми розвитку підприємства на перспективу

Розробка проєктів розвитку суб'єктів агробізнесу на перспективу, враховує не тільки визначення планових розмірів посівних площ, урожайності сільськогосподарських культур, обсягів виробництва продукції рослинництва. Основними економічними показниками в умовах ринкової економіки, які характеризують ефективність процесу виробництва є виробничі витрати, ціни реалізації продукції, рівень її собівартості, чистого доходу (виручки) та прибутку. Для визначення чистого доходу необхідно спланувати обсяги реалізації відповідних видів товарної продукції. План реалізації продукції рослинництва в ПрАТ "Придунайський" на перспективу представлений в таблиці 3.5.

Рівень товарності основних видів продукції був запланований з урахуванням фактичного рівня за період дослідження, частки орендної плати орендодавцям, яку планується видати сільськогосподарською продукцією, необхідності поповнення страхового (резервного) фонду господарства. Так, рівень товарності зернових в господарстві становитиме близько 87,6 %, соняшнику - 94 %, продукції виноградарства – 100 %.

Таблиця 3.5.

План реалізації продукції рослинництва в ПрАТ "Придунайський" на перспективу, 2025 рік

Види продукції	Обсяги виробництва, ц	Рівень товарності, %	Обсяги реалізації, ц
Зерно – всього	11369	87,6	9955
в т.ч. озима пшениця	5201	88,0	4577
озимий ячмінь	3728	86,0	3206
кукурудза на зерно	2440	89,0	2172
Насіння соняшнику	2866	94,0	2694
Виноград	3323	100,0	3323

Джерело: складено автором

Залежно від обсягів виробництва та реалізації продукції підприємство планує обсяг виробничих та інших витрат. Економічною основою для визначення собівартості сільськогосподарської продукції є технологічні карти та нормовані показники витрат матеріально-технічних ресурсів. Заплановані посівні площі та витрати на гектар кожної культури дають змогу визначити виробничу собівартість усієї продукції та 1 центнера зерна. Відповідні розрахунки для рослинництва представлені в таблиці 3.6.

Планові розрахунки показали, що розмір виробничих витрат на виробництво продукції по галузі рослинництва в ПрАТ "Придунайський" на 2025р. становитиме 7159,7 тис. грн. Загальне зростання витрат виробництва пояснюється збільшенням затрат на систему заходів, що передбачена проєктом для підвищення рівня урожайності та зростанням рівня цін, що можна очікувати в наступному періоді. Звичайно останій фактор важко зпланувати в країні що веде війну з нападником, але при визначенні ми орієнтувались на плановий рівень інфляції на 2024 рік та загальні тенденції в цьому напрямі.

Таблиця 3.6.

**Проект витрат на виробництво продукції рослинництва в
ПрАТ "Придунайський" на перспективу, 2025 рік**

Види продукції	Нормати в прямих витрат, грн., га	Площа, га	Загальна сума прямих витрат, тис. грн.	Витрати на організацію і управління, тис. грн.	Всього виробничих витрат, тис. грн.	Собівартість 1 ц., грн
Озима пшениця	11250	130	1462,5	117,0	1579,5	303,69
Озимий ячмінь	13100	65	851,5	85,2	936,7	251,25
Кукурудза на зерно	12500	50	625,0	50,0	675,0	276,60
Насіння соняшнику	14400	125	1800,0	144,0	1944,0	678,33
Виноград	20600	91	1874,6	150,0	2024,6	609,27
Всього	х	х	6613,6	546,1	7159,7	х

Джерело: складено автором

Визначивши собівартість сільськогосподарської продукції, у плані розвитку підприємства на перспективу, слід визначити основні показники економічної діяльності з реалізації товарної продукції: рівень цін, чистий дохід, валовий прибуток та рентабельність.

Заплановані показники свідчать про те, що план розвитку виробництва досліджуваного господарства забезпечує ефективне виробництво основних видів товарної продукції. Пошук відкритих каналів реалізації сільськогосподарської продукції (переробникам, на ринок та комерційним структурам) сприятиме збільшенню доходу, прибутку та рентабельності підприємства. Економічні показники базуються на середніх нормах виробництва та витратах на 1 га відповідної культури.

Таблиця 3.7

Фінансові результати від реалізації продукції рослинництва ПрАТ "Придунайський"
на перспективу, 2025 р.

Види продукції	Обсяг виробництва, ц	Обсяг реалізації, ц	Ціна реалізації 1 ц, грн.	Виробнича собівартість 1 ц, грн.	Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн.	Виробнича собівартість продукції, тис. грн.	Витрати на реалізацію продукції, тис. грн.	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Валовий прибуток від реалізації, тис. грн.	Рівень рентабельності виробництва, %
Озима пшениця	5201	4577	680	303,7	3112,3	1579,5	126,4	1516,3	1596,0	105,3
Озимий ячмінь	3728	3206	610	251,3	1955,7	936,7	74,9	880,5	1075,2	122,1
Кукурудза на зерно	2440	2172	580	276,6	1259,7	675,0	27,0	627,8	632,0	100,7
Насіння соняшнику	2866	2694	1780	678,3	4795,2	1944,0	175,0	2002,3	2792,9	139,5
Виноград	3323	3323	950	609,3	3156,8	2024,6	121,5	2146,0	1010,7	47,1
Разом по галузі рослинництва	х	х	х	х	14279,6	7159,7	524,7	7172,9	7106,7	99,1

Джерело: складено автором

Ціни реалізації планувались на підставі даних цінового моніторингу Міністерства аграрної політики України та середньореалізаційних цін на продукцію рослинництва за 2023 рік з врахуванням інфляційних та валютних ризиків.

Дані таблиці 3.7. свідчать, що заплановані заходи реалізації системи заходів запланованих виробничою програмою рослинництва на перспективу, забезпечать позитивні результати. Так, розмір чистого доходу від реалізації продукції становитиме 14279,6 тис. грн., собівартість реалізованої продукції – 7172,9 тис. грн., розмір валового прибутку – 7106,7 тис. грн., рівень рентабельності виробництва складе 99,1 %.

Таблиця 3.8.

**Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва в
ПрАТ "Придунайський" на перспективу (2025р.)**

Показники	В середньому за 2020- 2022рр.	Фактично за 2022р.	Проект на 2025р.	Проект до середнього за 2020-2022 рр	
				(+,-)	%
Площа посіву, га	313,7	398,0	370	56,3	118,0
Площа багаторічних насаджень, га	90,7	91,0	91	0,3	100,4
Вартість валової продукції, тис.грн.	4612,2	5456,1	7598,1	2985,9	в 1,6 р
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	7401,7	8252,1	14279,6	6877,9	в 1,9 р
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн.	4743,0	3971	7172,9	2429,9	151,2
Валовий прибуток /+/, збиток /-/, тис.грн.	2658,7	4281,1	7106,7	4448,1	в 2,7 р
Рівень рентабельності /+/, збитковості /-/ виробництва, %	56,1	107,8	99,1	43,0	X
Рівень рентабельності /+/, збитковості /-/ продажу, %	35,9	51,9	49,8	13,8	X

Джерело: складено автором

Економічний ефект від запровадження розробленої виробничої програми рослинництва в ПрАТ "Придунайський" розглянемо на підставі даних таблиці 3.8.

Як ми бачимо, при впровадженні запланованих заходів, оптимізації використання виробничих ресурсів, дотриманні контролю за витратами, провадження ефективної цінової політики, підприємство може значно поліпшити виробничу та економічну ефективність виробництва продукції рослинництва. Так вартість виробленої валової продукції за проєктом на 2025 рік в порівнянні з середніми показниками за 2020 – 2022 роки, зростає 1,6 рази, розмір чистого доходу від реалізації в 1,9 рази, собівартість реалізованої продукції на 51,2 %. Плановий розмір валового прибутку в такому випадку складе 7106,7 тис. грн., що в 2,7 рази більше ніж в середньому за досліджуваний період. Прогнозний рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва складатиме 99,1 %, рівень рентабельності продажу – 49,8 %. Данні показники є вищими, ніж аналогічні показники в середньому за досліджуваний період, але дещо нижчі ніж за 2022 рік. Тобто, незважаючи на їх загальний високий рівень, вони є реально досяжними в плановому періоді.

Позитивні фінансові результати від реалізації і отриманий прибуток є основою розширеного відтворення та економічною базою для відтворення виробничих ресурсів і оновленню матеріально-технічної бази аграрних підприємств.

ВИСНОВКИ

Результати досліджень переконливо свідчать, що стала та ефективна система планування на аграрних підприємствах є одним з основних критеріїв економічного розвитку і процвітання господарства. Нестабільність та невизначеність політичної та економічної ситуації в країні підвищує вимоги до керівників на етапі прийняття відповідних управлінських рішень, що ніяк не може бути ефективно реалізовано без прорахунків ситуації на перспективу. Тобто процес постійного внутрішньогосподарського планування на підприємстві це не побажання, а вимога сучасності.

Об'єктом дослідження даної кваліфікаційної роботи є система організації та напрями вдосконалення ефективності системи внутрішньовиробничого планування в ПрАТ «Придунайський» Ренійського району Одеської області та оцінка ефективності її функціонування.

За результатами проведеного аналізу, було встановлено, що досліджуване підприємство є досить малим за розмірами виробничих ресурсів для даного регіону. Площа сільськогосподарських угідь за 2020-2022 роки, зростає і за звітний рік становила 489 га. Слід відмітити значні площі на підприємстві під багаторічними насадженнями, за 2022 рік вони склали 91 га. Середньооблікова чисельність працівників на підприємстві за досліджуваний період суттєво зменшується і за 2022 рік становить 42 працівника, що на 40 % менше ніж у базисному році. Вартість необоротних активів підприємства за досліджуваний період зростає на 6,4 %, при зменшенні вартості основних засобів на 12 %, що є негативним фактом. Позитивну тенденцію до зростання спостерігаємо по таким показникам, як вартість оборотних активів – 33,4 %, авансований капітал – 24,1 %. Основним чином це відбувається через збільшення власного капіталу на 52,4 % та залученого капіталу на 13 %.

Виробничий напрям ПрАТ "Придунайський" можна визначити, як технічно-зерновий з розвинутим виноградарством. У звітному році, порівняно з 2022 роком, відбулося значне зменшення частки чистого грошового доходу від

реалізації зернових культур та винограду, при збільшенні питомої ваги виручки від реалізації технічних культур, зокрема соняшнику.

Загальні показники економічної ефективності виробництва в ПрАТ «Придунайський» свідчать, що вартість валової продукції в господарстві за досліджуваній період зросла в 3,4 рази. Вартість чистого доходу збільшилась в порівнянні 2022 року з 2020 роком на 19,9 %. Підприємство за 2021 - 2022 роки отримувало прибутки, в той час як базисний рік був збитковим для підприємства. Так чистий збиток за 2020 рік становив 563 тис.грн., при отриманні прибутку за 2022 рік в розмірі 925 тис. грн. В середньому, за досліджуваній період, чистий прибуток склав 1420,3 тис. грн., рівень рентабельності діяльності підприємства - 26,3 %.

Здійснений аналіз виробничо-господарської діяльності досліджуваного підприємства дозволяє зробити висновок, що незважаючи на складні умови ведення виробничо-господарської діяльності в ПрАТ "Придунайський" сформувався економічний механізм господарювання, який дозволяє даному підприємству функціонувати і отримувати відносно високі економічні результати сільськогосподарського виробництва. Водночас у товаристві існують певні резерви, щодо ефективного розвитку аграрного виробництва та підвищення рівня його конкурентоспроможності.

Процес внутрішньогосподарського планування сільськогосподарського підприємства встановлює такі завдання: забезпечити постачання продукції відповідно до договірних зобов'язань щодо реалізації сільськогосподарської продукції; задовольнити внутрішньогосподарські потреби підприємства в усіх видах продукції; визначити оптимальну виробничу структуру підприємства з метою найбільш повного і раціонального використання земельних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; максимізувати виробництво економічно вигідної продукції з метою отримання прибутку.

Зважаючи на відсутність галузі тваринництва в ПрАТ "Придунайський" в проєктному періоді, була розроблена виробнича програма по галузі рослинництва. Планові показники по економічному ефекту від її здійснення

свідчать, що за умов запровадження розроблених заходів по удосконаленню управління та організації виробництва продукції рослинництва на підприємстві, ефективність використання матеріальних ресурсів та виробництва продукції значно підвищиться.

При впровадженні запланованих заходів передбачених виробничою програмою, оптимізації використання виробничих ресурсів, дотриманні контролю за витратами, провадження ефективної цінової політики, підприємство може значно поліпшити виробничу та економічну ефективність виробництва продукції рослинництва. Так вартість виробленої валової продукції за проектом на 2025 рік в порівнянні з середніми показниками за 2020 – 2022 роки, зростає 1,6 рази, розмір чистого доходу від реалізації в 1,9 рази, собівартість реалізованої продукції на 51,2 %. Плановий розмір валового прибутку в такому випадку складе 7106,7 тис. грн., що в 2,7 рази більше ніж в середньому за досліджуваний період. Прогнозний рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва складатиме 99,1 %, рівень рентабельності продажу – 49,8 %. Данні показники є суттєво вищими, ніж аналогічні показники в середньому за досліджуваний період, але дещо нижчі ніж за 2022 рік. Тобто, незважаючи на їх загальний високий рівень, вони є реально досяжними в плановому періоді.

Як бачимо, за умови досягнення запланованих показників, ефективність рослинництва в ПрАТ "Придунайський" значно зросте, що, в свою чергу, стане основою для ефективного агровиробництва в майбутньому.

Тому керівництву підприємства можна порекомендувати здійснювати систематичне внутрішнє бізнес-планування, що означає розробку оперативних бізнес-цілей для кожного структурного підрозділу, як для основного виробництва, так і для допоміжних служб і видів діяльності, включаючи потокові, складські, управлінські служби: технічні, фінансові та економічні, з подальшою консолідацією в єдиний бізнес-план для компанії. Тільки таким чином, тобто дотримуючись принципу (системної) єдності, можна реалізувати визначені стратегічні цілі та конкретні завдання.

З метою підвищення якості, інтенсивності та ефективності внутрішньогосподарського планування і швидкої адаптації господарських завдань відповідно до змін ринкової ситуації на підприємстві повинна бути створена і постійно вдосконалюватися система внутрішньовиробничого планування, яка включає в себе розробку науково обґрунтованих трудових, матеріальних і економічних норм і нормативів, різних деталей, процесів і методику їх розробки і використання.

В цілому, підприємство має всі необхідні умови для подальшого успішного і прибуткового зростання за умови виконання рекомендацій та оптимізації застосування наявних виробничих ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азізов С.П., Канінський П.К. Організація аграрного виробництва і бізнесу. [Підручник]. Фенікс. 2006. 192с.
2. Аксьонова О. М., Попович В.В., Матвієнко О.С. Економічне прогнозування [навч. пос.]. Одеса. Аспект. 2013. 157с.
3. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. [Підручник]. К. КНЕУ. 2013. 779 с.
4. Андрусь О. І. Обґрунтування організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності підприємств аграрно-промислового комплексу України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. №9. С.87-90.
5. Бабина О. Є. Потенціал як системна економічна категорія. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 36. С. 23–26
6. Баглаєва Н. С., Суховєєва Ю. А. Теоретична сутність поняття економічна ефективність діяльності підприємства. *Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ*. 2020. Вип. 2. С. 98-101.
7. Бегун Т. Ю., Олійник Н. М. Організаційно-економічне забезпечення технічного переоснащення аграрних підприємств України. *Приазовський економічний вісник: Електронний науковий журнал*. 2018. № 6 (11). С. 86- 91.
8. Білоусова В. С. Теоретичні аспекти економіко-математичних моделей інтеграційних процесів в агропромислових формуваннях. *Економіка АПК*. 2010. № 5. С. 98.
9. Бурачек, І. В., Михайленко Н. В. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 21. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/27.pdf>.
10. Бурик А.Ф. Планування діяльності підприємства :навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 260 с.

11. Вишне夫ська О.М. Формування та оцінювання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Вісник ХНАУ*. 2007. № 3. С. 27-32.
12. Галицький О.М. Стійкий інвестиційний розвиток аграрного виробництва в сучасних умовах господарювання. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Полтава: ПДАА. 2015. Спецвипуск. Частина 2. С.80-87.
13. Галицький О.М. Механізми управління інноваціями у системі управління бізнес-структурами аграрного виробництва. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 1 (12). Полтава: ПДАА. 2016. С.78-82.
14. Галицький О. М., Шабатура Т. С. Методологічне забезпечення захисту економічних інтересів інноваційного розвитку суб'єктів аграрного виробництва. *Наукові записки законодавства Верховної Ради України*. 2017. №1. С.123-130.
15. Гладій М. В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України (питання теорії, методології і практики): [навч. посіб]. Львів: ІРД НАН України, 2013. 294 с.
16. Голян В. А., Заставний Ю. Б. Фінансово-економічна підтримка сільського господарства: специфіка органічних виробництв. *АгроСвіт*. 2020. № 4. С. 27–34.
17. Дем'яненко М. Я., Іванина Ф. В. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2009. №9, С. 3-10
18. Денисенко М. П., Новіков Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства України. *АгроСвіт*. 2019. № 12. С. 15–21.
19. Дорогань-Писаренко Л. О., Єгорова О. В., Панченко І. Г. Особливості аналізу ефективності впровадження технологічних інновацій в сільському господарстві. *Наука та інновації*. 2020. № 3. С. 27–38..
20. Дяченко О.П., Сахацький М.П., Запша Г.М. Формування та функціонування матеріально-технічної бази аграрних підприємств в умовах сучасного розвитку відносин власності: [монографія]. Одеса: Аспект, 2013. 196с.

21. Економіка та організація підприємницької діяльності: навч. посіб / За заг. ред. д.е.н. Н. В. Сментини. – К: ФОП Гуляєва В.М, 2019. – 320 с. URL:<https://bit.ly/3uc3SWv>.

22. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 01 січня 2017 р. № 1877-15 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

23. Закон України «Про підприємства» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. № 24. С. 611-629.

24. Закон України "Про інвестиційну діяльність" // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. 647 с.

25. Закон України “Про інноваційну діяльність ” // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. 266 с.

26. Замрига, А. В. Підприємництво як фактор стимулювання інноваційних процесів в аграрному секторі. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. №8. С.108-112.

27. Іванченко В. О. Організаційно-економічні особливості функціонування підприємництва в сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 56–65.

28. Ільчук М.М. Організація і планування сільськогосподарського виробництва / за редакцією М.М. Ільчука, Л.Я. Зрібняка, С.І. Мельник. Вінниця: Нова Книга, 2008 – 459 с.

29. Ільчук, О. М. Державна підтримка сільського господарства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 93–98..

30. Карасьова Н. А. Розвиток комерційного лізингу як умова реновації матеріало-технічної бази сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2009. № 6. С.36-39.

31. Качула С. В., Моголівець Є. П. Напрями підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки України в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. –

URL:<https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2488/2524> (дата звернення: 05.12.2023).

32. Козлов В. П., Юрчишен Д. В. Оцінка впливу чинників на фінансовий результат підприємства. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. – URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2526/2562> (дата звернення: 05.12.2023).

33. Козяр Н. О. Особливості сільського господарства як об'єкту інвестування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 23. С. 82–87.

34. Коненко В. В., Соколов Д. В. Стратегічне планування функціонування та розвитку підприємств. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8879> (дата звернення: 07.12.2023). DOI: [10.32702/2307-2105-2021.5.74](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.74)

35. Король Н. І. Необхідність модернізації агробізнесу в умовах глобалізації світової економіки. *Агросвіт*. 2015. №10. С.85.

36. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. Посібник. К. Центр навчальної літератури. 2011. 352 с.

37. Криленко В. І., Шамрай В.П. Економічна безпека аграрного сектору: проблеми регулювання та забезпечення : [монографія]. Миколаїв. 2014. 468 с.

38. Крюкова І. О., Степаненко С. В. Ефективність вітчизняного агробізнесу у призмі пріоритетів сталого розвитку. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 3–12. DOI: [10.32702/2306-6792.2022.9-10.3](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.3)

39. Лаврук В. В., Будняк Л. М. Сучасний стан та завдання інвестиційного забезпечення розвитку та підвищення конкурентоспроможності галузей сільського господарства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 5–11.

40. Лебідь Є.М., Шевченко М.С. Наукові основи підвищення ефективності виробництва зерна в Україні. *Бюл. ін-ту зерн. госп-ва УААН*. 2011. Вип. №7.- С. 33 – 34.

41. Лисенко Ю. М., Єгоров П. О. Організаційно-економічний механізм управління підприємством. *Економіка України*. 2013. № 1. С. 86-87

42. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 9–18.
43. Малік М. Й., Забуранна Л. В. Перспективи розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях України. *Економіка АПК*. 2015. №8. С.2-15.
44. Маршалок М.С. Потенціал аграрного підприємства: наукові підходи до трактування. URL:http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_1/10mms.pdf
45. Мацибора В. І., Збарський В.К., Мацибора Т.В. Економіка підприємства: [навч.посіб.] Вид. 2-е, перероб. і доп. К. : Каравела, 2012. 320 с.
46. Мішеніна Н. В., Мішеніна Г. А., Ярова І. Є. Економічний аналіз : навч. посіб. Суми : Сум. держ. ун-т, 2014. 305 с.
47. Наумов О.Б., Стоянова-Коваль С.С. Механізм державно-приватного партнерства як інструмент стабілізації інвестиційного процесу. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 6. С.98-105.
48. Нелеп В. М. Планування на аграрному підприємстві. К.: КНЕУ, 2004. 495 с.
49. Ніколюк О.В. Удосконалення державного регулювання соціально-економічного захисту агробізнесу України. *Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент»*. №12 (66). 2015 С.124-130.
50. Організація виробництва : навч. посібник / В. В. Прохорова, О. Ю. Давидова. – Х. : Вид-во Іванченка І.С., 2018. – 275 с. URL: <https://bit.ly/3MC32bW>
51. Орлов О. О. Планування діяльності промислового підприємства. К.: Скарби, 2002. 336 с.
52. Орлюк А. П., Гончарова К. В. Адаптивний і продуктивний потенціали пшениці. Херсон. Айлант. 2009. 274 с.
53. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

54. Павлик В. Л. Собівартість і реалізація продукції у формуванні агропромислового ринку. *Економіка АПК*. 2014. №5. 531 с.
55. Палюх О.М. Шляхи оптимізації державного фінансування аграрного сектору України. *Економічний простір*. 2015. № 101.С. 82–92.
56. Петров П.В. Організація виробництва і планування в аграрних формуваннях: Практикум. Одеса : Друкарський дім, Друк Південь, 2011. 296 с.
57. Пенська І. О. Організація планування операційної діяльності на підприємствах. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8910> (дата звернення: 03.12.2023). DOI: [10.32702/2307-2105-2021.5.100](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.100)
58. Писаревський І. М. Підвищення ефективності використання ресурсів у плануванні виробничих процесів. *Фінанси України*. 2012. №10. С. 91-100.
59. Планування та організація діяльності підприємства [Електронний ресурс] : навчальний посібник / Г. Б. Веретенникова, В. В. Томах, І. М. Геращенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 210 с.
60. Планування та організація діяльності підприємства [Електронний ресурс] : навчальний посібник / Г. Б. Веретенникова, В. В. Томах, І. М. Геращенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 210 с. URL: <https://bit.ly/3spEfkx>
61. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 року, № 164 «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівоzmінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах». Київ. 2010.
62. Про державну підтримку сільського господарства: Закон України URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
63. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 №1576-XII / URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
64. Прус Н. В. Особливості планування витрат у забезпеченні економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2023. № 7. – URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1866/1883> (дата звернення: 05.12.2023).

65. Прутська Т. Ю. Роль держави у розвитку підприємництва в аграрному секторі. *Агросвіт*. 2014. №18. С.55-63.

66. Прядко В.В. Економічна ефективність виробництва: проблеми теорії та методології управління: монографія / В.В. Прядко. – К.: Наук. думка, 2003. – 281 с.

67. Россоха В. В., Нечипоренко О. М. Прогнозування економічної ефективності сільськогосподарського підприємства: можливості і обмеження. *Агросвіт*. 2023. № 1. – URL:<https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/960/969> (дата звернення: 06.12.2023)

68. Сардак С. Е. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання [Текст]. *Академічний огляд*. 2008. № 2. С. 83–88.

69. Світлична А. В., Дем'яненко Н. В., Передера Д. К., Кожевник Д. М., Кривошея Є. В. Роль бізнес планування у відкритті власної справи та розвитку підприємства. *Агросвіт*. 2023. № 22. – URL:<https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/2411/2447> (дата звернення: 05.12.2023).

70. Скорик М.О. Система державного регулювання аграрного сектору економіки. *Економіка і управління*. 2015. №12. С. 17-22.

71. Стародубцева Т. В., Самоуськова О. В. Аналіз динаміки та структури продукції сільського господарства. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 3. Частина I*. Одеса. ОНЕУ. 2017. С. 114 – 119.

72. Статистичний щорічник України за 2020 рік: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат, 2021. – 566 с.

73. Статистичний щорічник України за 2021 рік: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат, 2022. – 621 с.

74. Статистичний щорічник України за 2022 рік: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат, 2023. – 609 с .

75. Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні на період до 2025 року / [за ред. академіків НААН Я.М. Гадзала, М.І. Бащенко, В.М. Жука, Ю.О. Лупенка]. К.: Аграр. наука, 2016. 216 с.

76. Степаненко С. В. Ресурсний потенціал аграрних підприємств: елементи та особливості їх поєднання в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10039> (дата звернення: 07.12.2023). DOI: [10.32702/2307-2105-2022.2.96](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.2.96)

77. Стоянова-Коваль С.С. Науково-методичні підходи до оцінки інвестиційної діяльності в агропродовольчій сфері України. *Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент»*. №12 (66). 2015. С.34-38

78. Талавирия І.В. Поліпшення використання ресурсного потенціалу в сільському господарстві. *Зб. наук. пр. ЛНАУ* / За ред. В.Г. Ткаченко. Луганськ : ЛНАУ, 2006. № 61(84). С. 416-419.

79. Танклевська Н.С. Теоретичні засади розвитку фінансового забезпечення аграрних підприємств. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2008. Вип. 237. С.855-860.

80. Тарасова В.В. Оцінка ефективності агровиробництва з урахуванням ресурсоемності / В.В. Тарасова // *Економіка АПК*. – 2006. – № 8. – С. 70-76.

81. Тарасюк Г. М., Шваб Л. І. Планування діяльності підприємства. Навч. посібн. 4-те вид. К. Каравела. 2011. 352 с.

82. Топалов А. Д., Скоробагатько С.В., Ільяшенко В.А. Організація виробництва в підприємствах АПК: [навч. посіб]. К.: Центр навчальної літератури. 2006. 384 с.

83. Ткачук В. І. Інновації як фактор підвищення ефективності виробництва зерна. *Ефективна економіка*. 2014. № 2 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2727>.

84. Трегобчук В.М., Климов О.М., Даниленко А.І. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: [монографія]. К.: Ін-т економіки НАН України. 2005. 540с.

85. Трусова Н. В., Вініченко І. І., Дьяченко Н. К. Моделювання бізнес-процесів сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2022. № 4. С. 18–26. DOI: [10.32702/2306-6792.2022.4.18](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.4.18)

86. Хорунжий М. Й. Проблеми ціноутворення на сільськогосподарську продукцію: [навч. посіб]. *Економіка АПК*. 2013. №1. с.57-61.

87. Чеботар Н. О., Домаскіна О. О. Значення та роль планування в сучасних умовах діяльності підприємства. *Збірник тез доповідей за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції «Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри»* 1 листопада 2023 року Одеса.

88. Шваб Л. І. Економіка підприємства. К.: Каравела, 2005. – 586 с.

89. Шебанін В.С., Червен І.І., Шебаніна О.В., Кареба М.І. Зміцнення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія / Миколаївський державний аграрний університет. Миколаїв 2010.

90. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20. Ч. 3. С. 174-177.

ДОДАТКИ